

Politiikkaš rehketdoallu 2017-2021

Álggahus

Dát lea maŋimuš sámediggeáigodaga Sámediggeráđi, mii heaitá politiikkaš rehketdoallu. Dien áigodagas leat Sámediggeráđis leamaš Sámedikki presideanta Aili Keskitalo ja ráđđelahttun ledje Henrik Olsen, Mikkel Eskil Mikkelsen, Silje Karina Muotka ja Hans Ole Eira. Dát rehketdoallu čuovvu hui ollu álggahanjulggastusa - Muohtačalmmit julggastus.

Strategalaš luohttámuša ja beaggima ásaheapmi

Dehálaš oassi luohttámuša ja beaggima ásaheamis lea gulahallan. Sámediggeráđdi lea danne geavahan preassadieđahusaid ja kronihkaid gulahallama dihtii min barggu birra olggos guvlu ja čuvgen dihtii dehálaš áššiid sámi servodagas. Dasa lassin geavahit mii sosiála mediaid árrjalaččat.

Mii geavahat maiddái sosiála mediaid ja almmuhat eanemusat Facebook:s ja Instagram:s. Facebook:s čuvvot min 9000 olbmo, ja Instagrámmas badjel 2500. Mii leat geahččalan almmuhit eará sáigaid Instagrámmas go maid mii dahkat Facebook:s, danne go mis leat nuorat čuovvut Instagrámmas. Mii oaidnit ahte mii eat leat lihkestuvvan doarvái bures juksat nuoraid dieđuiguin jienastuslohkui dieđiheami birra eatge sámediggeválgga birra. Sosiála mediain leat mii bidjan sihke govaid, videoid ja teavsttaid politiikkaš searvamis. Videot ja ollu govat geasuhit erenoamážit. Mii leat oaidnán ahte sámi álbmotbeaivi boktá stuorra beroštumi sosiála mediain.

Koronanjoammudávda lea bággen buoridit gelbbolašvuoda ja digitála čovdosiid geavaheami miehtá riikka, maiddái min luhtte. Go mii eat leat sáhttán mátkkoštit eatge searvat fysalaš doaluide, de leat árrjalaččat geavahan videodearvuodaid ja digitála searvan, ja dát lea leamaš buorre molssaeaktu go mii eat leat sáhttán johtit.

Mii leat vuoruhan digitaliserenprošeavttaid mat leat leamaš eanemus beaktilat ja seastán resurssaid. Dasa lassin galgá Sámediggi fállat geavaheaddjioiddolaš bálvalusaid mat leat heivehuvvon geavaheaddji dárbbuide. Danne lea leamaš okta doaimbajuiin ođđa neahttasiidu mii almmuhuvvui suoidnemánus 2020. Statistihkka čakčamánu 2020 rájes čakčamánu 2021 čájeha ahte sametinget.no ovdasiidu lea eanemusat gehččojuvvon. Oktiibuot neahttasiiddus leat leamaš 657.958 geahččama maŋimuš 12 mánu. Bivnuheamos siidu maŋimuš 12 mánu lea leamaš válggaid birra.

Dábálaš lea ahte birrasii 5000 olbmo leat galledan sámediggevistti dábálaš jagiin. Koronadili geažil ja njoammudaneastandoaimbajuiid geažil lea sámediggevisti leamaš giddejuvvon njukčamánu 2020 rájes čájehemiide. Danne ráhkaduvvui digitála čájehheapmi geassái, mas publikumma sáhttá oazžut dieđuid Sámedikki birra. Filbma gávdno sihke Sámedikki ruovttusiiddus ja Youtubes.

Viessočájehemit maid eai lea 2021 geasi, danne ráhkaduvvui sierra jietna-ofelaš, man bokte guossit sáhttet oazžut jietnaofelastima applikašuvvna bokte iežaset mobiiltelefovnnas. Fálaldat lea nuvttá ja dan sáhttá geavahit goas ihkinassii ja gos ihkinassii. Doaisttázii lea fálaldat dušše dárogillii, muhto eará gielat biddjojuvvojit dađistaga.

Sámediggi rávdnje sihke dievasčoahkkimiid ja eará čoahkkimiid, semináraid ja konferánssaid Sámediggi neahtta-TV:s, vai buohkain lea vejolašvuotta čuovvut Sámedikki čoahkkimiid. Čoahkkimiid sáhttá geahččat sihke njuolga ja báddema maŋná. Sámediggi lea maiddái rávdnjen ávvokonseartta joavkkuin ISÁK Sámedikki 30 jagi ávvudeami oktavuodas 2019:s.

Digitaliseren

2018:s mearridii Sámedikki dievasčoahkkin digitaliserenstrategiija Sámediggái. Strategiijain ulbmilin lei oazžut buori váikkuhangaskaoami Sámedikki mihttomeriid duohtan dahkamii, sihke siskkáldasat ja sámi servodaga guovdu. Mii sávaimet maiddái sámegielaid geavaheami sihkarastima boahktevaš dihtorčovdosiin, ja ahte almmolaš bálvalusfálaldat gozihuvvošii sámi geavaheddjiide. Áigodagas leat mii bargan ollu doaimmaid digitaliseremiin ovttasbargguin min gálvolágideddjiiguin. Stuorámuš prošeakta maid dál leat čađaheamen lea ođđa doarjjahálddašanvuogádaga atnui váldin. Vuogádat lea ollásit doaimmas jahkemolsuma rájes.

Giella

Okta stuorámus áŋgiruššamiin dán áigodagas lea leamaš sámegiella. Giela oktavuodas ii leat sáhka dušše gulahallamis, muhto dat lea maiddá lávga čadnojuvvon identitehtii, kulturárba ja gullevašvuhtii. Sámegiela leat min oktasašvuoda symbola, min árbi ja min báttit min máttuide, sorjjakeahtá guđe sámegiela máhtá dahje man bures máhtá giela.

Sámediggeráđi barggus giellapolitiikka oktavuodas lea sáhka giela váldimis ruovttoluotta, sámegielaide geavaheami ovddideamis ođđa arenain ja sámegielaide ovdánahttimis guovlluin gos sámegiella geavahuvvo beaivválaččat.

Váibmogiela čuovvuleapmi

NAČ 2016:18 Váibmogiella lea leamaš guovddážiis min barggus dán áigodagas. Vuolggasajis háliida Sámediggi ahte Váibmogiella čuovvuluvvo ollislaččat. Dát lea leamaš hástalus mii lea šállošahtti. Dattetge fertet mii sáhttit dadjat ahte dat lea dehálaš dáhpáhus go mii dál leat ožžon sámelága goalmát kapihtala ja ođđa giellaguovloortnega gulaskuddamii. Dat lea leamaš guhkes proseassa, muhto mii doaivut Stuorradiggemeannudeami jagis 2022.

Sámediggeráđi giellaáŋgiruššan Giellalokten meannuduvvui Sámedikki dievasčoahkkimis 2018:s. Giellaloktemis leat mii čohkken Váibmogiela doaibmabijuid, min iežamet vásáhusaid ja dáláš doaibmabijuid ollislaš giellaáŋgiruššamin mat leat leamaš vuodđun min giellabargui. Dat lea viiddis, ja das leat ollu konkrehta doaibmabijut iešguđege servodatsurggiid ektui. Giellaloktemis lea ferten leat leamaš lagaš ovtasbargu sihke báikkálaš, regionála ja nationála aktevrraiguin. Dán ollislaš ja guhkes áiggi áŋgiruššama bokte lea Sámediggeráđi čájehan čielga háltti giellapolitiikkas.

Midjiide lea leamaš dehálaš nannet unnit sámegielaide. Váibmogiela problematiserejuvui unnán bihtán-, ubmi- ja nuortalašgielladilli. Danne lea Sámediggeráđi čielggadan dáid gielaide gielladili. Guorahallan bihtán- ja ubmisámegiela birra čájeha ahte bihtán- ja ubmisámegiella ii leat sierra namuhuvvon guđege sajis gokko norgga láhkadahkosis gieđahallojuvvojit sámegiela, dahje riikkaidgaskasaš šiehtadusat. Nuortalašsámegiella lea namuhuvvon dušše báikenamallágas. Raporttas čujuhuvvo maiddá ahte vásihusat eará gielaide ealáskuhttinbarggus čájehit ahte lea vejolaš ealáskahttit bihtán-, ubmi- ja nuortalašsámegielaide. Raporttas evttohuvvojit strategiijat bihtánsámegiela ja nuortalašsámegiela ealáskahttimii ja dát čuovvuluvvojit.

Sámediggeráđi lea maiddá álggahan ovdánahttinprográmma ráhkadanbarggu lulli- ja julevsámegielaide várás. Prográmmaid mihttomearrin lea ollislaš oahpahusmannolaga sihkkarastin dáid gielaide, nu ahte giellageavaheddjiid lohku lulli- ja julevsámegielaide lassánivččii boahtevaš jagiin.

Sámediggeráđi válddi 2019:s álgaga álggahit sámi giellavahku. Giellavahkku ulbmilin lei oainnusmahttit sámegielaide nationála dásis ja riikarájaid rastá. Mii leat bargan ovtas Ruota- ja Suoma beale sámedikkiiguin, ja vahku geahčen čalmmustuvvo sámi giellavahkku goalmát gearddi sihke Norgga-, Ruota- ja Suomabeale Sámis. Mii leat hui duhtavaččat go ollu báikkálaš ja nationála aktevrrat leat mielde oainnusmahttimin sámegielaide, ja danne lea mearriduvvon ahte sámi giellavahkku šaddá bissovaš jahkásaš čalmmusteapmin.

Sámediggeráđi ásahii 2019:s maiddá ođđa stipeandaortnega mii galgá movttiidahttit eanet ohppiid váldit alit oahpu mátta- ja julevsámegielaide, ja movttiidahttit márkosámi guovllu studeanttaide váldit alit oahpu sámegielaide.

Sámediggeráđi lea áigodagas bargan ulbmillaččat sámegiela registreremiin almmolaš registariin. Danne leat mii hui duhtavaččat go Albmotregisttar čakčat 2019 almmuhii vejolašvuoda registreret sámegielaide geavaheami registaris. Registreren lea eaktodáhtolaš, ja ferte ieš dieđihit sámegiela geavaheami. Jos mii oažžut ollugiid registreret iežaset giela, de sáhtá dat geavahuvvot sihke gielladoaibmabijuid plánemii, ja sámegielaide ovdáneami čuovvumii.

Giellaguovddážiid ja eará giellaarenaide ásaheapmi

Sámegiela nannema dihtii ja sámegiela oahpahusa dihtii rávisolbmuide, lea mis leamaš doarjjaortnet giellaovdánahtindoaibmabijuide giellaguovddážiin mat leat ásahuvvomin. Dán áigodagas leat ásahuvvon golbma giellaguovddáža mat fásta ožžot mis vuodđodoarjaga. Dat leat Sámi viessu Oslos, Návuona giellaguovddáš, Stormen giellaguovddáš Bådåddjos. Sijti Jarnge Árborddis lea 2021:s ožžon

doarjaga goalmát ásanjahká. Karenaš giellaguovddáš Kárášjogas lea ásahuvvomin. Jos buot manná nugo lea plánejuvvon, de laktojuvvo guovddáš ortnegii ja de oččošii fásta doarjaga jagi 2023 rájes.

Eanet gielddat ja fylkagielddat sámi giellahálddašanguovllus

Áigodagas leat boahtán guokte ođđa hálddašangielldda. Røros gielda bođii 2019:s ja Dielddanuori suohkan 2021:s. Ovddeš Divttasvuona suohkan juhkkajuovvui nu ahte okta oassi suohkanis lea laktojuvvon oktii Hápmira suohkaniin. Danne báziige Divttasvuona suohkan eret hálddašanguovllus, ja Hápmir bođii sisa 2020:s.

2018:s sirriimet mii guovttegielat gielddaid ja fylkagielddaid guovtti váikkuhangaskaoapmeortnegii; Njuolggodoarjja ja ovddidandoarjja. Danne vai eanet resurssat vuoruhuvvojit mánáide ja nuoraide. Njuolggodoarjja galgá geavahuvvot Sámelága § 3 ollašuttimii, ja bálvalit sin geavahedjiid sámegillii, sihke njálmálaččat ja čálalaččat. Ovdánahttindoarjja galgá vuosttažettiin geavahuvvot liige doaibmabijuide gielddas sámi mánáid sámegiela nannemii ja ovddideapmái gielddas ja sámi gielladoaibmabijuide eará álbmoga várás gielddas.

Sámi giellagáldu

Sámi Giellagáldu ásahuvvui 2013:s sierra davviriikkalaš giellaovttasbargoorgan SPR vuolde. Go giellagáldus lea váilon fásta ruhtadeapmi, de lea orgána ásaheami rájes ruhtaduvvon Interreg-ovttasbargoprošeaktan golmma sámedikki gaskka. Gaskaboddosaš organiseren bargiiguin mángga orgánas lea buktán organisatoralaš hástalusaid. Danne mearridii SPR čakčamánu 2019 rievdadit Sámi giellagáldu nu ahte galgá sáhttit ásahuvvot bissovaš orgánan Norgga beale Sámedikki oktavuhtii. Sámedikki mearridedje geassit ja čakčat 2020 ođđa njuolggadusaid Sámi giellagáldu várás. Sámediggi Norgga bealde ráhkkanahtii Sámi giellagáldu ásaheami. Juovlamánu 2020 mearridii SPR mañjedit Sámi giellagáldu ásaheami organisatoralaš hástalusaid geažil. Sivvan lei eahpesihkarvuotta Suoma beale bargiid bargorivttiin, ja ruhtadeapmi Ruoŋa bealde. Mii leat bargan dán čoavdimiin, ja áigumuššan lea ásaht Sámi giellagáldu ođđa organiserema ođđajagimánu 2022.

Sámegiela eará nannen

Áigodagas lea Sámediggeráđdi searvan bargui ođđa lága ektui gielas mii boahtá fápmui 01.01.22. Mii leat duhtavaččat go Sámediggi lea ožžon čađa dan ahte lágas nannejuvvo ahte sámegiela leat álgoálbmotgiella ja ahte lágas nie sihkkarastujuvvo ahte stáhta eiseválddiin lea ovddasvástádus sámegielaid suodjaleami ja stáhtusa sihkkarastimis. Dát doarju dan prinsihpa ahte dároggiella ja sámegiela leat ovtaárvošaš gielat.

Eurohpaláš soahpamuš guovlo- dahje minoritehta giela ektui (minoritehtagiellasoahpamuš), maid Norga dohkkehii 1993:s, geatnegahtta stáhtaid suodjalit ja ovddidit minoritehtagielaid. Davvisámegiella, julevsámegiella ja lullisámegiella leat daid gielaid gaskkas maid Norga lea meroštallan guovlo- dahje minoritehtagiellan. Čavčča rádjai 2021 siskkildii soahpamuša oassi II julev- ja lullisámegiela, ja prinsihpat giela suodjaleami ja ovddideami ektui meroštallojuvvojit, ja soahpamuša oassi III fas siskkildii maidái davvisámegiela, čielga doaibmabijuiiguin ovddidit guovlo- dahje minoritehtagiela almmolaš doaimmas. Sámediggeráđi ulbmillaš barggu geažil rievdadit dán, lea dál mearriduvvon ahte julevsámegiella ja lullisámegiella galget siskkilduvvot soahpamuša oasis III ja ahte leat oktiibuot 43 mearrádusa mat galget gustot maidái daid gielaide. Julevsámegillii ja lullisámegillii mearkaša dat dan ahte guovddáš eiseválddiin dál lea geatnegasvuotta čađahit doaibmabijuid lulli- ja julevsámegielaide geavaheami lasiheapmái.

Oassin Sámediggeráđi barggus sámegielaide oainnusmahttima ektui lea leamaš dehálaš oažžut almmolaš sámi namaid Norgii ja Gonagasriikii Norga. Gulahallama ja konsultašuvnnaid bokte Sámediggeráđi ja ráđdehusa gaskka, mearridii Stuorradiggi almmolaš sámi ja almmolaš kvena namaid Norgii ja Gonagasriikii Norga. Almmolaš sámi namman Norgii lea mearriduvvon Norga (davvisámegillii), Vuodna (julevsámegillii) ja Nöörje (lullisámegillii). Almmolaš sámi namman Gonagasriikii Norga lea mearriduvvon Norgga gonagasriika (davvisámegillii), Vuona gånágisriikka (julevsámegillii) ja Nöörjen gånkarijhke (lullisámegillii).

Oahpahus

Sihkkarastit buriid rámmaeavttuid sámi lágádusaide nu, ahte buvttadit eambo oahpponeavvuid ja eará sámi girjjálašvuoda

Dán áigodagas leat oahpponeavvoovdánahttima juolludusat lassánan sullii 39 %. Mii leat álggahan 75 oahpponeavvoprošeavtta, ja 186 bajilčállaga leat almmuhuvvon. Oahpponeavvoovdánahttima jahkásaš ohcanvuodot doarjaga lassin leat mii dahkan njealji jagáš rámmašiehtadusa sámi lágádusain doaimmahan dihtii digitála oahpponeavvuid davvisámegillii sámegeiella vuosttašgiellan 1.-10. ceškiid váste. Rámmašiehtadusaid vásáhusat orrot dássáži čájeheamen ahte mii olahit buvttadeddjiide eanet stabilitehta ja buoridit doaimmahanáiggiid.

Jagi 2019 ja Máhttolokten 06 Sámegeiella oahppoplánaáigodaga loahpas lei stáhtus dat, ahte eat lean olahan mihtu fállat sámegeiel oahpponeavvuid davvi-, julev- ja lullisámegillii buot fágain ja dásiin. Sivvan dása ledje earret eará gáržžiduvvon ruhtadeamet Máhttodepartemeanttas, ja unnán čállin- ja jorgalanressurssat. Erenoamážit julev- ja lullisámegielas leat leamaš stuorra ja guhkitáigge hástalusat, mii vuhte oahpponeavvoprošeavttaid ovdáneamis.

Čakčat 2020 mearridii Sámedikki dievasčoahkkin oahpponeavvoovdánahttima ođđa doaimmaplána, seammás go ođđa oahpponeavvut sisafievrriduvvoje skuvlii. Fágaodasmahttima oktavuodas ásahuvvoje golbma ođđa fágaidrasttideaddji fáttá. Fágaodasmahttin lea mielddisbuktán ođđa oahpponeavvodárbbuid buot fágain, ja dasa lassin lea digitaliseren leamaš guovddáži. Mii leat jagi 2018 rájes vuoruhan doarjagiid heivehit ja ođasmahttit dálá oahpponeavvuid dusten dihtii fágaodasmahttima dárbbuid. Čavčča 2021 stáhtus lea ahte Sámediggeráđdi lea ovdánan viehka guhkás. Mii oaidnit maiddái ahte mii leat olahan buoret kvalitehta sámi digitála oahpponeavvuin, muhto oaidnit maiddái ahte digitála oahpponeavvuin leat sakka eanet golut go deaddiluvvon oahpponeavvuin.

Jagi 2021 čadahii Sámediggeráđdi árvvoštallama oahpponeavvoovdánahttima organiseremis. Árvvoštallan čájeha ahte oahpponeavvoovdánahttima doarjjaortnega hábmen ja hálddašeapmi lea buorre, muhto leat buoridanvejolašvuodát. Evalueren čájeha maiddái ahte terminologiijaovdánahttin ferte effektiviserejuvot geahpidan dihtii jorgaleddjiid ja čáliid barggu. Oahpponeavvuid viidodat sáhtta loktejuvot go buorebut ávkkástallá skuvllaid buvttadan oahpponeavvuid ja oahpponeavvomateriálaid, ja go eanet jorgala ja ođasmahtta dokko gokko lea ulbmillaš nu dahkat. Leat maiddái buoridanvejolašvuodát gárvves oahpponeavvuid márkanfievrrideamis ja olámuttolašvuodas.

Árvvoštallan čájeha ahte sámi oahpponeavvoovdánahttin ferte nannejuvvot mángga suorggis, ja mii dárbbasit eambo aktevrraid, máhttoloktema, mii fertet árvvoštallat eará bargoorganiserenmáliid, ja maiddái geahččalit oččodit ovtasbarggu Ruoŋa ja Suoma beale sámedikkiiguin.

Sámediggeráđdi lea maiddái álggahan prošeavtta movttiidahttit lohkat eambo ja loktet beroštumi sámi girjjálašvuhtii. Dán prošeavttas mii ovtasbargat girjerádjosiiguin, ja dat sáhtta guhkit áiggis buoridit sámegeielat fálaldaga girjerádjosiin ja dainna lágiin lasihit girjerádjosiid geavaheddjiid. Dasa lassin mii ovtasbargat dearvvašvuodastašuvnnaiguin juohkit dieđuid sámegeiel giellaovdánahttimis ja lohkamis. Prošeavtta almmuheapmi lea golgotmánu 27.b Stormen girjerádjosis, Bådåddjos.

Sihkkarastit sámi mánáidgárdesaji sámi mánáide

Mánŋa sámi mánáidgárddi unnibuš suohkaniin leat jahkásaččat áitojuvvon heaittihuvvot ja ođđasitoraniserejuvot. Sámediggeráđdi lea diekkár áššiin gulahallan gustovaš suohkaniiguin, main boađusin lea leamaš ahte sámi mánáidgárddit bisuhuvvojit.

Váhnemat dieđihit ahte eai buot sámi mánát oaččo mánáidgárdesaji sámi mánáidgárddiin dahje eará mánáidgárddiin main lea sámi mánáidgárdesadji. Mii leat diekkár áššiid oktavuodas čadahán ovtasbargočoahkimiid gustovaš suohkaniiguin. Mii leat ilus das, ahte dáid boađusin lea ahte leat ásahuvvon okta suohkanlaš mánáidgárdi Álahedjui, guokte sámi ossodaga Romsii, okta sámi ossodat Bådåddjoi, okta ossodat Rørosii ja okta Tråantii. Liikká leat mángga máná sámi mánáidgárddiid dahje ossodagaid vuordinlisttuin. Lihkus lea váhnenbuolva hui dihtomielalaš das, ahte mánát galget oažžut dievaslaš sámegeielat mánáidgárdefálaldaga. Mii leat maiddái dorjon dáid ođđa ásehemiid sihke sihke láidestemiin ja doarjagiiguin.

Mánáidgárdeláhka lea dán áigodagas rievdaduvvon mánggii, ja Sámediggeráđđi lea buot oktavuodain čujuhan ahte riekti sámi mánáidgárdesadjái ferte nannejuvvot lágas.

Mis leat leamaš sihke politihkalaš ja hálddahaslaš konsultašuvnnat Máhttodepartemeanttain mánáidgárddi ođđa rámmaplána hárrái, mas boadusin leat ođđa rámmaplánat mat áimmahuššet sámi mánáid rivttiid ja sámi ipmárdusa.

Sihkkarastit ahte mánáidgárdefálaldaga vuodđun leat sámegeiella, sámi kultuvra ja sámi árvvut

Sámediggeráđđi lea áigodagas álggahan proševtta SÁMOS. SÁMOS proševtta lea maiddá mearriduvvon SPR:s ja lea okta SPR doaibmaplána doaibmabijuin. Proševtta ulbmilin lea hábmet mánáidgárdepedagogihka ja -didaktihka, ja nana giellamodeallaid mat leat heivehuvvon mánáidgárddiid dárbbuide, ja dainna lágiin loktet sámi mánáidgárddiid kvalitehta. Proševtta lea ásahan buori ovttasbarggu Sámi allaskuvllain pilohtamánáidgárddiid máhttoovdánahttimis ja pilohtamánáidgárddiid ovdánahttinbarggu dutkamis. Ovttasbarggu boadusin lea hte Sámi allaskuvla lea ovdánahttan, ožžon dohkkehuvvot ja álggahan pilohtaoahpu pilohtamánáidgárddiid bargiide, mii lea heivehuvvon proševtta váldomihttui.

Sámi mánáidgárdepedagogihka oktasaš sámi prinsihpaid ovdánahttinbargu lea buori jođus, ja implementerejuvvo pilohtamánáidgárddiide. Proševtta lea ásahan sierra bargojoavkku man mandáhttan lea defineret mat nana giellamodeallat leat ja galget leat 18-jagáš oahpus, mánáidgárddi rájes joatkkaskuvlla rádjái. Sin bargun lea maid ovddidit ávžžuhusaid mo sáhtta heivehit pedagogalaš barggu, ja mo sáhtta bargat iešguđetge sámegeielaiguin.

Sámi oahpaheaddjiáŋgiruššan

Sámi servvodagas leat stuorra hástalusat rekrutteret sámegeielat bargiid geat máhttet davvi-, julev- ja lullisámegeiela. Iešguđetge servvodatsurggiin váilot oahppan fágaolbmot geain lea máhttu sámegeielain ja sámi kultuvrras. Dát guoská olles riikii, ja dovdo eandalii oahpahuš- ja dearvvašvuodasuorggis. Sámediggeráđđi lea danin dán áigodagas álggahan ollislaš rekrutterenstrategijabarggu, mii guhkit áiggi badjel galgá nannet fágamáhtu rekrutterema. Dasa lassin lea sámediggeráđđi ásahan 50 000 ruvdnosaš stipeandda studeanttaide guđet lohket vuodđoskuvlaoahpaheaddjeoahpu mas sámegeiella lea fágasuorgin. Juo seamma čavčča oinniimet bohtosiid dán áŋgiruššamis, go ledje sakka eambo studeanttat guđet álge sámi vuodđoskuvlaoahpaheaddjeohppui ja vuodđoskuvlaoahpaheaddjeohppui mas sámegeiella lea fágan. Mii leimmet ovdagihtii ovttasbargan eará aktevrraiguin rekrutteren dihtii studeanttaid, ja eandalii barggaimet rekrutteret lulli- ja julevsámegeielat vuodđoskuvlaoahpaheaddjeohppui, mii álggahuvvui vuosttaš geardde.

Čakčat 2021 álggahii Nuortta universitehta bargosadjevuđot mánáidgárdeoahpaheaddjeoahpu mas lea sámi profiila (ABLU). Sámediggeráđđi lea danin ásahan ođđa stipeandaortnega ohppiide geat barget unnimustá 25% sámi mánáidgárddis dahje sámi ossodagas, ja ohppiide geain lea sámegeiella vuosttaš- dahje nubbingiellan joatkkaskuvllas, nannen dihtii rekrutterema dán ohppui.

Sámediggeráđis lea leamaš mihttun implementeret sámi geahččanguovllu relevánta oahpuide, gokčan dihtii sámi servvodaga gelbbolašvuodadárbbuid. Dán barggu boadusin lea ahte dál lea sámi sisdoallu buot rámmaplánain ja bagadusain dearvvašvuoda- ja sosiálafágaoahpuin.

Nannet sámegeiel oahpahuša

Čakčamánu 22.b 2017 nammadii ráđđehus lávdegotti man bargun lea čielggadit ja árvvoštallat vuodđoskuvlaoahpahuša ja joatkkaskuvlaoahpahuša (vuodđooahpahuša) rievttalaš regulerendárbbu. Lávdegotti mandáhttan lei evttohit ođđa oahpahušlága ja bajit prinsihpaid vuodđooahpahuša njuolggadusaid hálddašeapmái. Juovlamánu 13.b 2019 buvtii lávdegoddi čielggadeami NOU 2019: 23 Ny oplørginslov.

Oahpahušláhkalávdegottis ii lean sámi ovddasteaddji, ja maŋnel sámediggeráđi bivdaga oáččuimet sisa sámi ovddasteaddji oahpahušláhkalávdegotti referánsajovkui. Sámediggeráđđi lea maid mánggii čeahkinastán láhkalávdegottiin.

Jagi 2019 gárvii oahpahusláhkalávdegoddi gárvii NOU 2019: 23 Ny opplæringslv, ja Máhttodepartemeanta sáddii čielggadeami gulaskuddamii jagi 2020. Sámediggeráđdi mearridii sáddet dán sierra gulaskuddamii oažžun dihtii cealkámušaid sámi birrasiin. Min gulaskuddanáigemearri lei čakčamánu 1.b, mii lei golbma mánu maŋnel departemeantta gulaskuddanáigemeari. Bohte oktiibuot 12 gulaskuddancealkámuša. Gulaskuddancealkámušain loktejuvvui ovdan dat, ahte dálá oahpahuslágas ledje váilivuodát sámi oahpahusa hárrái. Cealkámušat duddjoje vuodu min viidáseappo bargui. Sámedikki dievasčoahkkin meannudii ášši njukčamánu 2021, mas mearridedje sihke sámediggeráđi cealkámuša čielggadeapmái ja ođđa oahpahusláhkaevttohusa rievdadusevttohusaid. Gieđahallama maŋnel sáddejuvvui dievasčoahkkinmearrádus departementii. Mis ledje mánggat konsultašuvnnat Máhttodepartemeanttain ovdal go ođđa oahpahusláhkaárvalus sáddejuvvui gulaskuddamii borgemánu 26.b 2021. Mii eat leat dađi bahábut doarvái bures nákcen ollašuhttit iežamet gáibádusaid, mas sáhtta namuhit eandalii dan, ahte mii eat ožžon ollašuvvat cealkámušaid mat gulle sámi oahpahusrivttiid nannemii. Dat mearkkaša ahte sámi ohppiid oahpahusrievttit eai leat olus nannejuvvon árvalusas mii lea sáddejuvvon gulaskuddamii. Gulaskuddanáigemearri lea juovlamánu dán jagi, ja mii sávvat ahte nákcet ollašuhttit mánga gáibádusa konsultašuvnnain mat mis leat ráđdehusain ovdalگو láhkaproposišuvdna ovdanbuktojuvvo Stáhtaráđđái jahkemolsašumis 2022/2023.

Sámediggeráđđái lea leamaš dehálaš sihkkarastit ahte sámegiel parallealla dásseárvosaš oahppoplánat ođasmahttojuvvojit oktanis nationála oahppoplánaiguin. Oahppoplánat LK20S ja LK20 ráhkaduvvoje oktanis ja váldojuvvoje oktanis atnui. Dáinna mii leat ožžon máhttoloktema sámi servvodagas.

Mii leat aktiivvalaččat bargan ja lihkestuvvan oažžut nannejuvvon sámi sisdoalu sámegiel parallealla dásseárvosaš oahppoplánaide, muhto maiddá viiddis sámi sisdoalu buot nationála oahppoplánaide. Mii leat nákcen oažžut máhttoloktema dehálaš sámi áššiin buot dásiide Norgga skuvllain. Dáidda gullet eamiálbmotdilli, dáruiduhttinpolitihka váikkuhusat, sámi vuogitvuodarahčan, sámi gielladilli, ja sámi kultuvra ja servvodateallin. Mii leat sihkkarat das, ahte dán dihtii dálá šaddi buolva oažžu buoret ipmárdusa sámiid ja sámi gažaldagaid hárrái.

Oppalaš oasi (overordnet del) barggus, mas vuodđooahpahusa ja oahppoplánaid árvvut ja prinsihpat válddahuvvojit, leat mii ožžon veahki sihke sierra resursajoavkkus mas lei sámi universitehta- ja allaskuvlasektor, ja iešguđetge sámi giellaguovlluid oahpaheddjiin. Mii giitit buohkaid, geat leat veahkehan ođđa oahppoplánaid proseassas, dan barggu ovdas maid leat bidjan dása. Mii leat duhtavaččat oahppoplánaid sisdoaluin, ja oaivvildit dat duddjojot buori vuodu sámi sisdollui oahpahas, oktan oppalaš osiin – árvvut ja prinsihpat vuodđooahpahussii ja fágaođastussii mii eaktuda skuvllaid hálddašit Norgga oktasaš kulturárbbi, mas sámi kulturárbi lea oassin.

Buorebut heivehuvvon nationála geahččaleamit sámi ohppiide

Máhttodepartemeanta lea Oahpahusdirektoráhttii addán bargun ráhkadit oppalaš plána geahččalemiide – geahččaleamit fágaođastusas. Sámi allaskuvla, Lohkanguovddáža bokte, lea maiddá fátmastuvvon dán bargui. Sámediggeráđdi lea fágaođastusa referánsajoavkočoahkkimiin mángii ovddidan stáhtaráđđái ahte lea dárbu sámegiel geahččalemiide. Mii leat gulahallan Máhttodepartemeanttain, Oahpahusdirektoráhttain ja Lohkanguovddážiin bargu birra. Sámediggeráđdi oaivvilda ahte galget ráhkaduvvot sierra geahččaleamit lohkamis sámegillii, eaige galgga leat jorgalusat dárogiel lohkanageahččalemiin. Liikká árvala Oahpahusdirektoráhtta ahte ii galgga ráhkaduvvot nationála geahččaleapmi lohkama váste sámegielas. Mii leat bivdán konsultašuvnnaid áššis.

Eastit givssideami

Searvevuotta givssideami vuostá joatkašuvvá ođđa áigodagas 2021-2025, mas mis lea leamaš ovdasteapmi

Áigodagas vuolláičálii sámediggeráđdi julggaštussii searvat bargui eastadit digítála givssideami.

Sámediggeráđdi lea ovttas eará sámi fágabirrasiguin bidjan fokusa sámi mánáid ja nuoraid dearvvasvuhtii, earret eará givssidanproblematihkkii, mediaid negatiivvalaš geahččanguovlluide ođasáššiin main lea sámi oktavuodain sáhka, ja maiddá cielaheapmái sosiála mediain. Mii leat juolludan doarjagiid ovttaskas suohkaniidda ja sámi guovddážiidda doallan dihtii fáddáeahkediid ja nuoraidkonferánsaid fáttáin.

Areálat, biras ja dálkkádat

Minerálalága rievdadeapmi

Ráđđehus ásahii 2020:s minerálaláhkálávdegotti man ulbmilin lea árvoštallat ja evttohit rievdadusaid minerálaláhkii. Sámediggeráđđi oaččui vejolašvuoda buktit árvalusaid mandáhtii ja evttohit ovttá lávdegoddelahu. Sámediggeráđis leat maiddá leamaš čoahkkimat lávdegottiin ovdan buktin dihtii sámi perspektiivva minerálaáššiin. Lávdegotti bargu galgá gárvvistuvvot dán jagi loahpas.

Buoret mobiila- ja infrastruktuva sámi guovlluin

Sámediggeráđđi lea áigodagas bargan mobiila ja interneahhtagokčama buoridemiin Sámis. Váldohástalusas lea váilevaš infrastruktuva nugo elrávdnji ja oktavuoha guohtun ja johtinguovlluin oppalaččat. Oktavuoha dihto guovlluin buorrána mealgat dalle go buot rádioreaidut, ja anteannat lonuhuvvojit čuoggáin geaidnuguorain E6, E45 ja FV92. Dát dáhpáhuva várra ovdal jagi 2024. Sámediggeráđđi lea gulahallamiin Telenorain huksemiid birra. Telenor lea mielas, muhto hástalusas lea ahte sii eai sáhte váldit daid stuorra goluid maid dán lágan huksema gáibidit, okto. Eará ruhtadeaddjit fertjit maid searvat.

Suodjalanproseassat eai galgga hehttet báikkálaš sámi areálageavaheami

Sámediggeráđđi doarju Sámedikki nammanan ovddasteddjiid suodjalanstivraide dan bokte ahte bovde fysalaš ja digitála čoagganeapmái nammananáigodagas. Čoahkkimat adde sámi stivralahtuide vejolašvuoda lonohallat vásihusaid ja oazžut reaiduid stivrabargui.

Mii ovddideimmet čilgehusa Sámedikki dievasčoahkkimii 2021:s areálasuodjaleami birra Sámis, gos bajideimmet dehálaš áššečuolmmaid maid mii oaidnit deatalažžan vuoruhit boahtteáiggis.

Ealáhusat

Nannet árvoháhkama vuodđoealáhusain ja lotnolasealáhusain

Ealáhusdieđáhus Šattolaš Sápmi mearriduvvui Sámedikki dievasčoahkkimis 2019:s. Sámedikki ealáhuspolitiikka váldoulbmil lea: «*Samiske guovlluin galget leat nana ealáhusat mat ovddidit ja bisuhit ealli sámi servodagaid*».

Dieđáhusas láchčojuvvo ealáhuspolitiikka sámi ealáhusaid ja sámi servodatovddideami ektui. Politiikka ovddideami siskkobealde galget vuodđoealáhusat, duodji, hutkás ealáhusat, sámi mátkeealáhusat ja juohkelágan ealáhuseallin vuoruhuvvot. Min ruđat ealáhusaid várás galget vuoruhuvvot easkaálgiide, árramuttu innovašuvdnii, dutkamii ja ovddideapmái, investerenprošeavttaide, neahhtafierpmádatprográmmii ja gelbbolašvuoda bajideapmái ja ovttasbargui eará aktevrraiguin.

Mii leat áigodagas lasihan rámmaid vuodđoealáhusaide 7,5 miljon ruvnus 2019:s 11,7 miljon ruvnu 2020:s. Dainna lasihemiin lea Sámediggeráđđi sáhtán vuoruhit ollu prošeavttaid vuodđoealáhusain. Mii ruhtadeimmet maiddá 2020:s ođđa virstiid eanadoalus ja ruhtadeimmet stuorát huksehusaid. Dainna rievdamemiin sáhttit mii leat mielde ruhtadeamen eanet ođđa virstiid ja huksemiid luovosšibitdoibmii. Ain leat ollu doaluin návehiin hingalat ja maid mii fertet rievdatahttit luovosdoibmii ovdal jagi 2034.

Biebmobuvttadeami lasáhus

Sámediggeráđđi lea áigodagas álggahan mánga prošeavtta maid ulbmilin lea lasihit biebmobuvttadeami sámi guovlluin. 2018:s álggaheimmet mii, Romssa ja Norlánda gáicaealáhusa álgaga manjá prošeavtta oščodan dihtii eanet gáicaboanddaid ávkástallat gáicabiergguin buoret vuogi mielde. Prošehtii lea bures searvan, muhto hástalusat leat čatnasat gánnáhttivuhtii, ja dasa ahte oazžut eambbogiid borrat gáicabierggu. Ovttas Innovašuvdna Norggain leat mii vuolggahan biebmo- ja mátkeealáhusprošeavtta mii álggahuvvui 2018:s. Prošeavtta višuvdnan lea ahte Davvi-Norga galgá šaddat riikkaidgaskasaččat dovddus biebmo- ja mátkeealáhusguovlu. Báikkálaš biebmo- ja mátkeealáhusprošeakta Máistu (lea smáhka davvisámegillii), prošeakta mii maiddá lea álggahuvvon áigodagas. Dát lea bohccobierggu reidema ja gievkkanhoavdda gaskasaš deaivvadanbáiki.

Golaheddjiid gaskkas oaidnit treanda ahte sáhkkiiuvohta ja beroštupmi bibmui lea stuoris ja lassána. Go restauránta galgá beaggit de ferte das leat historjá duogábealde mii dagaha ahte restaurántta guossit vásihit juoga mii lea áidnalunddot, danne lea Máistu prošeavttas fokus muitalusaide. 2021:s leat mii álggahan Fitnodatovddidanprográmma Faamoe: báikkálaš biebmu. Ulbmilin lea nannet fitnodagaid mearkagálvvuid, buorit máhtu ja didolašvuoda bušeahtaplánemis, gollobearráigeahččamis, ja fokuseret vuovdindietnasa buorideapmái. Olahusjoavkun leat báikkálaš biebmuossohanbáikkít Kárášjoga, Deanu, Porsáŋgu, Guovdageainnu ja Unjárgga gielddain.

Boazodoallolága ollislaš árvvoštallan

Sámediggeráđdi nammadii 2018:s ovttas Norgga Boazosápmelaččaid Riikaserviin lálkálávdegotti. Boazodoalloriektelávdegoddi galgá ollislaččat geahčadit boazodoallolága ja árvvoštallat leago dárbu rievdadit lága nannen dihtii ovttaskas boazodoalli riektesajádaga ja ealáhusa areálasuoji ja dasto árvvoštallat lálkamearrádusaid boazologu mearrideami ektui. Sii galget maiddái čielggadit mii lea erohus priváhtarievttálaš stivrema ja almmolašrievtálaš hálddašeami gaskka, ja árvvoštallat siidaosiid sajádaga. Lávdegoddi galgá geiget raporttas 31.01.2022.

Nannet boazodoalu bearašvuđot ealáhussan

Boazodoalu doarjjaortnet lea rievdaduvvon 2020:s. Danne go leat háliidan ahte livččii buoret fuomášupmi boazodoalu doarjjaortnegiid birra. Dán sisa gullá bearašvuđot boazodoallu, man oktavuodas ohccit sáhttet ohcat prošeavttaid dahje doaimbajuid mat nannejit bearašvuđot boazodoalu.

Boazodoalloriektelávdegoddi lea barggus oktavuodas čađahan seminára dásseárvvu ja bearašvuđot boazodoalu birra, ođđajagimánus 2021, goas lálkálávdegoddi siđai eanet árvalusaid bearašvuđot boazodoalu birra, ja sáhtá go dat nannejuvvot mange lálkai ođđa boazodoalloláhka evttohusas.

Sámediggi eavttuidbiddjin boazodoallopoltiikkas

Nannen dihtii áŋgiruššama suorggis lea Sámediggeráđdi nannen hálldahuslaš resurssaid áigodagas, dát lea buktán bohtosiid. Mii leat eanet čielgaseappot ja leat ožžon eanet áddejumi min boazodoallopoltiikkii. Mii leat earret eará searvan Stáhtahálddašeaddji gulahallanforumii, mii leat addán gulaskuddancealkámušaid ja čađahan konsultašuvnnaid áššiin mat leat dehálaččat boazodollui, mii leat searvan Eanadoallo- ja biebmodepartemeantta lávdegoddi eavttuid ja indikáhtoriid ráhkadeami ektui ceavzinmihtuide boazodoalus ja leat ožžon čađa dehálaš árvalusaid jahkásaš boazodoallošiehtadallamiin.

Boazodoalloriektelávdegotti bargu lea leamaš guovddázis. Sámediggeráđdi lea šaddan ovttaoavilii Eanadoallo- ja biebmodepartemeanttain ahte konsultašuvnnaid suorggis maid lávdegoddi guoskkaha ođđa boazodoalloláhka evttohusas, eai leat meannuduvvon ovdal go boazodoalloriektelávdegoddi lea geargan bargguinis.

Boraelliid hálddašeapmi lea ášši maid Sámediggeráđdi lea ollu fokuseren. Mii leat áigodagas čađahan guokte seminára boraelliid birra, buoridan dihtii máhtu boraelliidhálddašeami ja boraelliidpolitiikka birra sámi guovlluin ja nubbi lei máhtu buorideami birra árbevirolaš sámi máhtolašvuoda birra boazodoalus ja boraelliid ektui ja dán máhtu implementerema birra. Dát čađahuvvui ovttasráđiid Birasdirektoráhtain ja Norgga Boazosápmelaččaid Riikaserviin.

Sámediggeráđdi lea čađahan mánnga čoahkkima ja konsultašuvnnaid ráđdehusain gos dovddahuvvui ahte otnáš boraelliidpolitiikka ja hálddašeapmi buktet váttisvuodaid guhtonealáhusaide. Mii leat earret eará konsulteren rievdadusaid birra boraelliidhálddašeamis. Sohppojuvvojedje rievdadusat earret go heahdedahkumearrádusa birra. Mii eat hálit čavget heahdedahkumearrádusa ja oavvildat ahte rievdadus mii evttohuvvui áddejuvvo čavgemin.

Sámediggeráđdi lea oaidnán dárbbu geahčadit geavahusa boraelliid goddán bohccuid registreremis. Dan geažil leat 2021:s čađahuvvon čoahkkimat Stáhta luondubearráigeahčuoin sin geavahusa birra Finnmárkkus mii čatnasa boraelliid goddán bohccuid registreremii. Mii soabaimet ahte dárbbasuvvojit eanet boraellioktavuodát ja ahte lea dárbu ahte boazoeaiggádat ožžot oahpu movt duodaštit vahágiid maid boraelliid dagahit.

Mearrasámi ealáhusstrategiija

Sámedikki dievasčoahkkin meannudii ášši “Ealáhusovddideapmi mearrasámi servodagas” 2017:s ja mearridii earret eará ahte ealáhusovddideapmi mearrasámi servodagas berre čuovvuluvvot jahkásaččat áššiin dievasčoahkkimis. 2018 rájes lea Sámediggeráđđi ovddidan jahkásaččat ášši guolástuspolitihka birra Sámedikki dievasčoahkkimii.

Mánnga konkrehta doaibmabiju leat ovddiduvvon dán áššiin jahkásaččat. Sámediggeráđđi lea čuovvulan doaibmabiju fálláid (hval/smáhval) sierra bivdoeari birra sin várás geat ássat mearrasámi guolástanriektiguovllus. Evttohus sáddejuvvui departementii ja sii leat sádden dan viidáseappot Mearradutkaninstituhtii árvvoštallama várás, gos dat ain lea. 2020:s ledje Sámediggeráđđi ja Bivdu searvi ovttaoavilis Guolástusdirektoráhtain geahččalanbivddu ektui reahkafatnasiin olggut osiin Porsáנגguvuonas, ja ahte lea lohpi geavahit eanet merddiid fatnasa ja olbmo nammii.

Guolástusdirektoráhta ja mearradutkaninstituhtta leat ovttasbargguin minguin ráhkadan proševtta kárten dihtii ekovuogádaga Deanu- ja Porsáנגguvuonain. Ulbmilin lea geahčadit vejolašvuodaid movt ávkástallat dáinna guovtti vuotnavuogádagain ekovuogádatvuđot lagadeami vuodul. Johtimat álggahuvvojede golgotmánus 2018.

Sámediggeráđđi lea áigodagas bargan árjjalaččat bivdoearremearrádusaiguin. Mii leat bisuhan gáibádusa ahte guolástanvuoigatvuohta mii lea nannejuvvon Oasseváldilágas galgá gozihuvvot, ja ahte riekti mii guoská guolástussii galgá leat sorjjasmeahttun das čađahuvvo go bivdu rabas vai gitta joavkkus, ahte guolástanvuoigatvuohta (bivdoearit) galgá leat nuvtá, ja galgá leat vejolaš oazžut birgejumi. Sámediggeráđđi lea norgga/ruošša guolástuskommišuvnnas guorrasan ahte bivdoearit (TAC) iešguđege náliide davviguovlluin biddjojvvojit nu ahte sihkarastojuvvo guhkes áiggi ja ceavzilis guollenáliid hálldašeapmi davvin, ja šákšanálii ráfáidahttojuvvo ollásit boahpte viđa jahkái. Mii oáččuiimet doarjaga, ja bivdoearit (TAC) – earret bálddis (blåkeite) – biddjojvuvui Sámedikki evttohusa sisa. Kommišuvdna rávvii maidái ahte ii rahppojuvvo šákšabivdu 2020:s. Gonagasreappá bivdoearri lea dehálaš guollebivdui sámi guovlluin, ja Sámediggeráđđi evttohii Ealáhus- ja guolástusdepartementii ahte lobálaš gonagasreabbá oalgesálaš lasihuvvo konvenšunealla fierbme- ja liidnafatnasiidda 3 %:ii. Boađus dás šattai ahte bivdoearri lasihuvvui ovttá proseanttas golmma prosentii bivdoearreregulerejuvvon guovllus 2021.

Riikarevišuvnna iskkadeapmi bivdoearrevuogádaga ektui riddo- ja mearrabivddus konkluderii ahte rievdadusat bivdoearrevuogádagas leat biddjojvvon buoret gánnahttivuođa dihtii fatnasiin, muhto ahte dát rievdadusat leat dagahan unnit bivdoaktivitehta ollu riddoservodagain, ja ahte ollu rievdadusat leat hástalan ásahuvvon guolástuspolitihkalaš prinsihpaid, eaige leat doarvái bures guorahallojuvvon váikkuhusaid ektui. Sámediggeráđđi lea gáibidan ahte iskkadeapmi čuovvuluvvo lasseiskkademiin sámiid guolástanrievtti birra. Stuorradiggi ii leat dán čuovvulan.

Stuorradiggedieđáhus nr. 32 (2018-2019) Et kvotesystem, bivdoearrevuogádaga birra eanet árvoháhkamis meannuduvvui Stuorradikkis 2020:s. Sámediggeráđđi lea gáibidan ahte čielggaduvvojit iešguđege bealit das mii guoská bivdoearredieđáhusii váikkuhusaid birra mearrasámi báikegottiide. Ii leat čielggas movt dát váldojuvvo vuhtii.

Vuotnaguolástanlávdegoddi galgá nannet vuotnaguolástusaid hálldašeami, erenoamážit sámi geavahusa deattuhemiin ja dan geavaheami mearkkašumi sámi báikegottiide. Sámediggeráđđi lea olles áigodaga čujuhan ahte lávdegottis leat menddo unnán resurssat bargat dan maid lea biddjojvvon hálldašit. Dát lea váttásmahtán kandidáhtaid rekutterema lávdegoddái. Mii leat váldán dán ovdan Guolástusdirektoráhtain 2018:s ja Ealáhus- ja guolástusdepartementtain 2019:s. Mii leimmet soahpan ahte lávdegoddi galgai evaluerejuvvo 2020:s man oktavuodas galge geahčaduvvot iešguđege bealit Vuotnaguolástanlávdegotti doaimma ja mandáhta oktavuodas.

Eanadoallu guovddáš biebmobuvttadeaddjin

Golmma jagáš prošeahta SápmiAgri heaittihuvvui 2020:s. Sámediggeráđđi konkludere ahte proševttain leat lihkestuvvan ja ahte ovdáneapmi livččii lean negatiiva jos prošeahta ii livččii duohtan dahkkojuvvon, ja erenoamážit go váldit vuhtii ahte almmolaš eanadoallopolitihkka prošeahtaáigodagas eaktudii unnit mielkebuvtadeami ja unnit sávzabiergobuvttadeami. Prošektii gulle Unjárgga, Deanu, Kárášjoga, Porsáנגgu gielddat ja Guovdageainnu suohkan.

Sámediggeráđđi lea áigodagas juolludan doarjaga ođđa visttiide, viiddidemiide ja doaibmavisttiid ođastemiide sihke sávzodoalus, gáicadoalus, mielkebuvtadeamis, njamahangussabuvttadeamis ja gilvvagárdedoaluin. Sii geat leat viiddidan leat ožžon áiggi miel visttiid ja dieinna lágiin sihkkarastán dolliide sihkkaris bargosajis.

Sámi meahccedoallu. Máhttosirdima sihkkarastin árbevirolaš dieđuiguin boahhtevaš sohka buolvvaide

Sámediggeráđđi lea áigodagas bargagoahtán geahččalanprošeavtta ásaheamiin man ulbmilin lea ahte mohtorjohtalusa reguleremis meahcis vuhtii váldojuvvojit sámi báikegottiid árbevirolaš geavaheapmi ja ođđalágan geavahusat. Mii leat bargan kártemiin maid ferte dahkat vai sáhtá ovddidit ohcama lága mielde geahččaleami birra almmolaš hálddašeami.

Luossabivdu lea álohii leamaš guovddázis sámi kultuvrras ja lea deatalaš vuodđun sámi kultuvrii ja ealáhusaide sidjiide geat sáhttet ávkkástallat resurssain sihke jogain ja mearas. Danne ovddidii Sámediggeráđđi dieđáhusa luosa birra 2021:s. Luossapolitiikka ulbmilin lea sihkkarastit báikkálaš ja ceavzilis hálddašeami dan bokte ahte árbedieđuid biddjojuvvojit seamma árvui dutkamiin vai luossabivdduin sáhtá joatkit vuodđooassin sámi kultuvrras. Dehálaš eaktu lea ahte luossabivddus leat ceavzilis luossanálit ja ahte sii geat ássat resurssa lahka maiddái sáhttet dan hálddašit. Sis dat leat árbedieđut mat leat buoremus eaktun resurssaid hálddašeapmái ceavzilis vuogi mielde. Mii leat bargagoahtán doaibmaaplána ráhkademiin.

Mis lea sierra doarjjaortnet mii galgá buoridit árbedieđuid vuodđooahpahas. Áigodagas lea addojuvvo doarjja doaibmabijuide mat galget váikkuhit sámi árbedieđuid geavaheami lassáneami skuvllain ja man oktavuodas máhttosirdimis vuorasolbmui nuoraid olbmuid fokuserejuvvojit birgen, duodji ja sámi oahpahas mas oahppit geavatlaš barggu bokte čadahit iešguđege lágan sámi árbevirolaš doaimmaid.

Fágaođasmahttima bokte leat maiddái árbedieđut ožžon eanet saji go ovdal iešguđege fágain skuvllas. Danne háliidat mii dahkat doarjjaortnega eanet dovddusin. Mis lea áigumuš ahte dát doarjjaortnet eanet go dál galgá váikkuhit dan ahte eanet skuvllat ožžot vejolašvuoda bargat geavatlaš prošeavttaiguin ja geain seammás lea sámi giellaoahpahas ja sámi kultuvrra fokusis.

Riskakapitála fidnema nannen

Mis leat buorit doarjjaortnegat ovddidandoaibmabijuide ja investeremiidda mat váikkuhit ollu ođđaháhkama ja fitnodatovddideami.

Sámediggeráđđi oaihvilda ahte lea dárbu ásaheami ođđa investerenofoandda Norggas mii goziha álgoálbmotberoštumiid. Gávnojit mánggalágan investerenofoanddat ja gilvvagordnefoanddat, muhto ii oktage foanda mii erenoamážit livččii ceavzilis ealáhusovddideami várás álgoálbmotguovlluin. Danne lea mis dieđáhusas 37 (2020-2021) *Samisk språk, kultur og samfunnsliv - Næringsgrunnlag for levende samiske lokalsamfunn*, evttohuvvon ahte galgá ásaheami investerenofoanda sámi fitnodagaid várás mii sáhtá váldit stuorát riskka go earálágan ruhtadeapmi. Mii doavut ahte ráđdehus čuovvulan dán.

Doarjja sámi mátkeealáhusaide

Sámediggeráđđi lea lasihan doarjaga sámi mátkeealáhusfitnodagaide badjel 200 proseanttain jagi 2018 rájes jahkái 2020.

Mii leat maiddái áigodagas álggahan mánga prošeavtta mátkeealáhusaiguin. 2018:s álggahuvvui golmma jagáš prošeakta Johtit. Dán oktavuodas barget 25 sámi mátkeealáhusfitnodaga Davvi-Norggas ja Trøndelága ovtas buoridan dihtii árvoháhkama sámi mátkeealáhusain. Ulbmilin lea profesionaliseret, ođasmahttit ja oainnusmahttit sámi vásihusfálaldaga oiddolažžan geavahedjiide. Mii áigut háhkat boahteáiggi sámi mátkeealáhusvásihusaid, ja oainnusmahttit daid dihto olbmuid, ja dasto oažžut ovdan sámi kultuvrra govodoga. Prošeakta gárvvistuvvui 2021:s.

2019:s álggaheimmet mii Vahca-prošeavtta. Dát lea ovtasbargoprošeakta Romssa suohkana ja min gaskka. Mii vásihat ahte dálveturisma Davvi-Norggas lassán sakka. Dát lea buktán jearaldagaid sámi kultuvrásihusain. Mii leat oaidnán ahte lea dárbu buoridit suorggi kvalitehta ja vuogi movt sámi kultuvrra ovdan buktujuvvo. Visit Tromsø lea danne ovddideamen etihkalaš njuolggadusaid sámi

mátkeeláhusaid várás. Dát galget geavahuvvot Visit Tromsø lahttofitnodagain, muhto sáhttet geavahuvvot maiddá eará báikkiin riikkas. Servodatlokten (Seastinbáŋku Davvi-Norga) lea ruhtadan oasi prošeavttas. Barggus leat šaddan mánŋa oasseprošeavtta: (1) Etihkalaš njuolggadusat – Okta Romssa guovllu sámi mátkeeláhusfitnodagaid várás ja nubbi Romssa gávpeeláhusaid várás. (2) Oanehis filbma movt sámi nuorat oidnet sámi mátkeeláhusaid jagis 2030. (3) Mii lea Romssa báikkálaš sámi historjá. Dát galgá laktojuvvot mearkagálvvus Romsa, ja dasto buvttihit máhttobáŋkku eará mátkeeláhusaide. Buot dát oasseprošeavttat leat álggahuvvon 2020:s.

Mii leat maiddá álggahan barggu oktasaš sertifiseremiin sámi kultuvrra čalmmusteami ektui golmma Sámedikki gaska. Sámi parlamentáralaš ráđđi lea bidjan prošeavtta doaibmaplánasis. Galget ráhkaduvvot ja ovdan buktojuvvot etihkalaš njuolggadusat movt sámi kultuvra buoremusat sáhtta ovdan buktojuvvot, márkanfievrriduvvot ja geavahuvvot positiivvalaččat turistadoaimmas.

Eanet doarjja kultur-, hutkás- ja innovatiivvalaš ealáhusaide

Sámediggeráđđi lea lasihan doarjaga hutkás ealáhusfitnodagaide masá 500 % jagi 2018 rájes jahkái 2020.

Bargan dihtii kultur-, hutkás ja innovatiivvalaš ealáhusaiguin lea Sámediggeráđđi álggahan mánŋa stuorra prošeavtta. «Hutkás gielda» lea okta prošeakta mii galgá háhkat málle mii dagaha ahte hutkás ealáhusat ahtanuššet. Erenoamáš dáinna prošeavttain lea ahte dat geavvá oanehis áigodagas ja sávaldahkan lea oažžut ovdan bohtosiid mat oidnojit (doaibmabijut) johtilit. Čakčat 2018 álggaheimmet mii Hutkás Gielda prošeavtta Guovdageainnus.

Fitnodatovddidanprográmma Faamoe álggahuvvui 2010:s. Hutkás ealáhusfitnodagat mat háliidit šaddat eanet gánnáhahttin leat leamaš min olahusjoavku prográmmas. Prográmma loahpahuvvui borgemánus 2020. Prográmmas leat leamaš mielde čieža fitnodaga jagi 2010 rájes. Prográmmas leat boahtán positiiva bohtosat searvi fitnodagaide dan bokte ahte leat ožžon buoret ekonomijja, viiddidit iežaset fierpmádaga ja oažžut nannejuvvot fitnodaga mearkagálvun.

Mii leat maiddá mánŋa jagi lágidan Dáhttu-prográmma mas leat boahtán hui buorit bohtosat. Dáhttu 2.0 prográmmii leat searvan fitnodagat main leat ahtanuššanáigumušat. Sii leat leamaš Reykjavík:as gos besse deaivvadit sullasaš fitnodagaiguin, čatnat oktavuodaid ja vásihit movt smávva fitnodagas Reykjavík:as barget eksporttain. Lágiduvvon lea maiddá Dáhttu gründer Romssa/Nordlándda guovllus. Oktiibuot čađahedje gávccii fitnodaga kurssa. Oasseváldit lea buoridan iežaset gelbbolašvuolta ja čatnat siskkáldas fierpmádaga Dáhttu prográmma bokte.

Mii lágideimmet Šoop Šoop -Sámi Design beivviid 2020:s. Dát lei vuosttaš profešonealla sámi designmeassu mii lágiduvvui Norggas. Dasa serve fitnodagat miehtá Norgga, daid gaskkas Nasjonalmuseet ja Norsk husflid. Oktiibuot ledje 18 sámi designera ja sii ledje hui duhtavaččat. Dasto seammás lágiduvvui duodjiworkshop Pia Katarina Jannok bokte.

Ávnnaskeahces kulturárbi Sámi prošeakta, mii maiddá lea Sámi parlamentáralaš ráđi doaibmaplánas, mii álggahuvvui ovdaprošeaktan 2020:s ja loahpahuvvui njukčamánu 2021. Mis lea leamaš váldoovddasvástádus prošeavttas. Ruoŋa ja Suoma sámedikkii leat leamaš gulahallanjoavkkus. Ovdaprošeavtta ulbmilin lea hábmet vuogádaga sámi ávnnaskeahces kulturárbbi suodjaleapmái ja hálddašeapmái. Beroškeahttá das ahte pandemijjaáigodagas leat mii geavahan digitála čoahkkinbáikkiid prošeavttas, de leat mii vásihan ahte leamaš hástaleaddji fakkastit ja searvvaht sámi birrasiid ja eará sámedikkiid. Prošeavttas leat leamaš webinarat máhttoloktema ja searvvaheami birra, dasto leat kárten proseassaid, mearrádusaid ja prinsihpaid mat golmma sámedikkis leat suorggis. Prošeavttas lea maiddá leamaš doaimmaheaddji oassi man oktavuodas leat mii veahkehan birrasii 15 earkilášši sámi kultuvrra suodjaleami ja geavaheami birra iešguđege oktavuodas. Dan oanehis áigodagas go prošeakta lea doaibman, de leat mii oaidnán positiivvalaš ovdáneami sámi vuogátvuodaid ja kulturárbbi dohkkeheamis ja máhtus, maiddá stuorra servviid gaskkas ealáhuseallimis.

Duodji

Nannet stipeanda- ja fitnooahppiortnegiid boazodoalus, duojis ja eará vuoddoealáhusain

Sámediggedieđáhus duoji birra ealáhussan mearriduvvui Sámedikki dievasčoahkkimis 2018:s, mas bajimus mihtun lei ovddidit duoji boahhteáiggi ja geasuheaddji ealáhussan. Dieđáhusas leat guhitta ángiruššansuorggi, main nuoraid rekrutteren ealáhussii lea okta dain. Sámedikkis leat doarjjaortnegat sihke ohppiide joatkaskuvllain ja allaskuvllain, hospiteren ásahuvvon fitnodagain ja doarjjaortnet oahpahuskantuvrii. Duodjeinstituhta mii oazžu njuolggodoarjaga Sámedikkis, leat maiddái bagadandoaibma ja váldá vuostá fitnoohppiid.

Mii addit jahkásaččat doarjaga Boazodoalu ja duoji oahpahuskantuvrii. Sii oktiordnejit ja beavttálmahttet daid guorrasan oahppofitnodagaid oahpahusa fitnoohppiid ja oahppakandidáhtaid ektui boazodoalus ja duojis. Oahpahuskantuvrra addá viidáset oahpu oahppofitnodagaide dainna áigumušain ahte váldojuvvo fágareive ja gelbbolašvuodaduodaštus.

Mii addit duodjestipeandda joatkaskuvllaid ohppiide, ohppiide geat váldet birrajagi duoji Johkamohkis Sámij Áhpadusguovddázis ja Norgga studeanttaide geat olles áiggis/oasseáiggis váldet duoji Sámi allaskuvllas bachelor- ja masterdázis.

Eanet doarjja duodjái ja dieđáhus duoji birra

Sámediggedieđáhusas duoji birra ealáhusas leat guhitta ángiruššansuorggi, main okta lea “váikkuhangaskaomait heivehuvvon duodjeealáhussii». Sámediggeráđđi čadaha šiehtadallamiid duodjeorganisašuvnnaiguin jahkasaš duodješiehtadusa oktavuodas. Dát galgá sihkkarastit dan ahte duodjebirrasat leat mielde mearrideamen váikkuhangaskaomiid geavaheami duojis.

Duodjebagadanortnega evalueren

2019:s evalueriimet mii Duodjeinstituhta ja bagadanortnega. Evalueren čájeha earret eará ahte Duodjeinstitutas ii leat doarvái gelbbolašvuohka ealáhusovddideamis, muhto das lea alla gelbbolašvuohka ávnnaskeantes kulturárbbis.

Kultuvra ja kulturmuitosuodjaleapmi

Kulturárbedáviriid ruovttoluotta fievrredeapmi ja daid buori suodjaleami sihkkarastin. Bååstedet- prošeakta

Mii leat áigodagas ruhtadan barggu juridihkalaš ruovttoluotta fievrredemiin birrasii 1600 dávvira Norgga álbmotmuseas ja Kulturhistorjjálaš museas sámi museaide. Dál ferte vel ođasmahttit ja láchčit magasiinnaid ja čájáhusálukáldaid. Mii leat juo ruhtadan stuorra oasi das ja danne sáhttet eanet sámi museat váldit vuostá dávviriid 2022:s.

Čilgehus sámi media birra

Sámediggeráđđi lea áigodagas ovddidan čilgehusas sámi mediaid birra. Mii háliidat čilgehusa bokte álggahit hábmenbarggu ollislaš sámi mediapolitihka ektui, danne go mii oinniimet ahte lei dárbu ahte Sámedikki dievasčoahkkin beasai digaštallat dehálaš guovddáš árvvuid birra sámi medias ja makkár rolla mis galgá leat sámi mediaid ovddideami oktavuodas. Čilgehusas deattuheimmet mii maiddái mediafálaldaga ovddideami sámi nuoraid várás.

Buorit eavttut Sámi Internášunála filbmaguovddázii

Sámediggeráđđi lea áigodaga nannen njuolggadoarjaga Internášunála Riikkaidgaskasaš Sámi Filbmainstituhtii. Filbmainstituhtta lea ožžon ruđaid maiddái Kulturdepartemeanttas. Mii leat movtta go ángiruššan sámi filmmaiguin lea buktán bohtosiid, ja ahte sámi filmmat vuitet ollu internášunála bálkkašumiid. Sii barget maiddái gelbbolašvuoda buoridemiin, sámi filmmaid dubbemiin ja tv-ráidduid ovddideamiin ovtasráđiid NRK:in. Mii lea dorjon maiddái Duottar Studio ceggema, ja sámi filbmadahkkiid ollu filbmaprošeavttaid.

Kulturvisttit Saemien Sitje, Várdobáiki, Beaivváš sámi teáhter, sámi dáiddamusea

Beaivváš Sámi Našunálateáhter – ođđa teáhtervisti.

Sámediggeráđđi lea miehtá áigodaga bargan ođđa teáhtervistti duohtan dahkamiin sámi Našunálateáhtera Beaivváža várás. Huksenášši lea čuvvon ceškiid ja proseassa stáhta huksenprošeavttaid várás ja ornega sámi kulturviesuid ektui. Mii leat ruhtadan guorahallanmuttus, dárboiskadeami dahje čađahaniskamuša.

Sámedikki dievasčoahkkin lea guorrasan iešguđege muttuide áššeprošeassas, mielde maiddá molssaeaktu teáhter- ja skuvlavistti oktii lokaliseremis guorahallojuvvui ja mearriduvvui jotkojuvvot. Sámediggeráđđi lea searvan prošeaktaráđđái iešguđege muttuin huksenprošeassas. Proseassa lea leamaš buorre ja prošeaktaráđis lea leamaš ávkkálaš ovttasbargu.

30.08.21. ovdan bukte fitnodat, arkiteavttat ja Stáhta huksenfitnodaga vuoitoprošeavtta ođđa Beaivváš ja Sámi joatkkaskuvlii Guovdageainnus. Dainna eavttuin ahte juolludus boahká stáhtabušehtas 2022, de galgá huksen álggahuvvot miessemánus 2022, ja huksenáigi bistá dálvá 2024, ja geahččalandoaibmamuddu lea dan rájes.

Saemien Sijte

Ollu jagiid maŋŋá oažžut sadjái museavistti Snoasas, Saemien Sijte ođđa museavisti galgá gárvvistuvvot, ja vuostáiváldin lea juovlamánus 2021 ja almmolaš rahpan geassemánus 2022. Visti ruhtaduvvo Stáhta viessoláigoortnega bokte, man oktavuodas mii leat dáhkidan viessoláiggu. Seammás leat mii bajideamen doaibmajuolludusaid vai museat galget sáhttit lasihit aktivitehtaid ja deaivvadit stuorát publikummain. Båástede-dávvirat ožžot guovddáš saji čájáhusas.

Várdobáiki sámi guovddáš

Várdobáiki sámi guovddáš osttii vistti Evenskjera guovddázis ja fárii dohko 2020:s. Mii leat dorjon oastima ja magariinnaid ja čájáhusálukálaid ođasmahttima. 2022:s vuostáiváldojuvvot Båástede-dávvirat ja biddjojuvvot čájáhussan.

Sámi dáiddamusea

Proseassa Sámi dáiddamusea ásaheimiin lea bures álggahuvvon. Sturradiggedieđáhusas 23 (2020-2021) Musea i samfunnet -tillit, ting og tid har samisk kunstmuseum som en av sine satsninger. Stáhta huksenfitnodat lea čađahan konseptaválljenguorahallama, main leat geahčaduvvon iešguđege áigumušat viidodaga, sturrodaga, ovttasbargobeliid ektui ja musea lokaliseren. Sámediggeráđđi lea mearridan geahčadit lagabuidda dáiddamusea molssaeavttuid Sápmi -perspektiivvas ja kulturhistorijálaš barggu regionála perspektiivvas. Dál bargojuvvo čađahaniskamušain man oktavuodas geahčaduvvojit molssaeavttut dálá vistti, laktavistti ja ođđa vistti ođasmahttima ektui. Eaktun lea ahte seammás sihkkarastojuvvojit dohkálaš magariinnat Båástede -dávviridda. Kulturdepartemeanta lea juolludan oktiibuot 7 miljon ru sámi dáidaga oastimii oassin koronapandemii ja heahtebákkas. Dáiddadahkosat galget biddjojuvvot boahktevaš dáiddamusea čoahkkádussii.

Saviomusea

Mii oaidnit ahte dárbbasuvvojit stuorát ja eanet heivvolaš lokálat John Savio dáiddačoahkkádussii Girkonjárggas, mii dál geavaha 150 kvm Grenselandsmuseas. Ođđa lokálat dasa leat namuhuvvon doaibmabidjobákkas Sturradiggedieđáhusas 23 (2020-2021) Musea i samfunnet -tillit, ting. Sámediggeráđđi bargá dál ovttasráđiid Stáhta huksenfitnodagain čađahaniskamušain geahčadan dihtii heivvolaš lokálaid.

Utvikling av Å'vv Saami mu'zei i Njauddâm til en nøkkelfunksjon for skoltesamisk duodji, kultur og språk

Å'vv Saa'mi Mu'zei oažžu njuolggodoarjaga museadoibmii ja Deanu ja Várjjaga museasiiddas nuortalaš eatnama dikšumii Njávdamis. Båástede-dávvara Máttá-Várjjagis leat juo čájáhussan Å'vv Saa'mi Mu'zei vuoddočájáhusas. Musea doaibma deaivvadanbáikin earret eará filbmačájehemiide ja giehtaduodjekursii mas vuodđun leat árbevirolaš tehnikat ja nuortasámi kulturárbi.

Čuovvulit barggu ja sihkkarastit duođaštanguovddáža Álttájoga guvlui Mázes

Sámediggeráđđi lea juolludan ruđaid ovdaprošektii ásahan dihtii Álttá-Guovdageainnuášši duođaštanguovddáža. Mii leat dan oktavuodas dahkan ovttasbargošiehtadusa RiddoDuottarMuseain ja barggus lea referánsajoavku mas earret eará Sámi arkiiva lea mielde.

Oslo sámi viesu beaivválaš doaimma sihkkarastin

Sámi Viessu Oslo AS oazžu njuolggodoarjaga mis jahkásaččat. Doarjja lea áigodagas lassánan 58 %, ja 2021:s lei doarjja badjelaš 1,5 miljon ru. Viesus leat ollu aktivitehtat giela, duoji ja iešguđege dáidda- ja kulturaktivitehtaid ektui. Go doaimmat leat lassánan ja hálddahuš sturron, de leat leamaš muhtun hástalusat oktilašvuoda ektui beaivválaš jodiheamis. 2021:s ráhkaduvvui raporta mas rávvejuvvo rutiinnaid geahčadeapmi ja buorideapmi hálddahušain ja rehketdoaluin. Ođđa stivrajođiheaddji lea válljejuvvon.

Sámi viesu ásaheapmi Romsii

Ásahuvvon lea prošeaktajoavku mii galgá bargat sámi viesu ásaheamiin Romssas. Sámediggerádis lea giddat 2021:s leamaš čoahkkinn prošeaktajoavkkuin. Organisašuvdnahápmi, eaiggátvuohta, ruhtadeapmi dahje lokaliseren ii leat vuos čielggas. Sámi viesu ásaheapmi Romsii lea namuhuvvon sierra čuoggás ovttasbargošiehtadusas Romssa ja Finnmárkku fylkkasuohkaniin.

Mii leat čakčat 2021 ožžon jearaldaga searvat gaskaboddosaš stivrii man ulbmilin lea bargat formalitehtaguin dássáži go Sámi viessu Romsii ásahuvvo ja eaiggátvuohta proseassa lea sajis. Min lassin servet maiddá Romssa ja Finnmárkku fylkkasuohkan ja Romssa suohkan goabbáge ovdasteddjiin.

Ásahit institušonealla ruovttu vuelie/luohti/vuolle várás

Ovttaráđiid Sámi dáiddarráđiin álggahii Sámediggeráđdi 2018:s ovdaprošeavtta, geahčadit vejolašvuoda ásahit institušonealla ruovttu vuelie/luohti/vuolle várás. Sámi musihkka- ja luohtebiras lea leamaš mielde prošeavttas. Lea ráhkaduvvon raporta čilgehusain ja rávvagiin mii institušonealla ruovttus dahje guovddáži galgá leat sisdoallun, ja guđe lágan organisašuvdnahápmi das berrešii leat.

Mii leat árvoštallan prošeaktaraportta ja čuovvulit ovttasbarggu áigeguovdilis organisašuvnnaiguin ja relevánta aktevrraiguin.

Sihkkarastit ovdánanvejolašvuodaid sámi festiválaide

Mii leat čađahan gulahallančoahkkimiid ovttaskas festiválaiguin, muhto mis ii leat leamaš kapasitehta doallat čoahkkima jahkásaččat buot festiválaiguin. Mis leat leamaš oktasaš seminárat ja čoahkkimat sámi kulturásahusaiguin maidda maiddá sámi festiválat leat searvan.

Sámediggeráđdi lea bušeahta oktavuodas geahččalan loktet muhtun festiválaide deaividan dihtii sin dárbbu ja oppalaččat váikkuhit festiválaide ovdánanvejolašvuodaide. Doarjja lea maiddá addojuvvon ohcanvuđot ortnegiid bokte.

Koronapandemijja 2020:s ja 2021:s lea leamaš hástalusain festiválaide, eahpesihkarvuoda geažil. Ollugat leat ferten šluhtten dahje sakka unnidit doaluide. Mii leat gulahallan festiválaiguin sin dili birra. Sámediggeráđdi ii leat gáibidan doarjaga ruovttoluotta sis geat ožžot fásta doaimmadoarjaga doaluide mat eai čađahuvvon koronapandemijja geažil.

Kulturviessu Rørosis

2019:s bođii Sámi kulturguovddáš Rørosii, Ajege sisa njuolggodoarjagii Sámedikki bušeahtas. Guovddáži leat ollu aktivitehtat earret eará duojis, sámi kulturhistorijá duodašteamis, máttasámi gielas ja kulturfestivála Raasten Rastah.

Sámi kulturmuittut

«Áimmahuššan – sámediggedieđáhus sámi kulturmuittosuođjaleami birra» mearriduvvui Sámedikki dievasčoahkkimis njukčamánu 2021. Dieđáhus lea jerojuvvon ja lea dárbbalaš stivrenreaidu sámi kulturmuittohálddašeamis. Dát čájeha háltti iešguđege ánggiruššansurggiide fealltas, ja erenoamážit gáibideaddji fealltas nugo sámi bassibáikkiid ja dákterigge- ja hávdeávdnasiid hálddašeapmi. Dat addá maiddá reflekšuvdnavuodu ovddasvástádušjuhkui boahpteáiggis Sámedikki ja eará kulturmuittohálddašeami gaska, mas vuolggasadjin lea min riekti hálddašit ovdahistorijálaš kulturmuittuid oassin min kulturárbbis. Dieđáhusas leat maiddá čielggaduvvon man dehálaš strategalaš ánggiruššamat leat sámi kulturmuittoregistreremis, omd máttasámi guovlluin ja eará sámi geavahusguovlluin mat leat unnán iskkaduvvon.

Sámediggeráđđi lea áigodagas leamaš mielde váikkuheamen ahte sámi kulturmuittut 1917 Kulturmuittolága bokte ožžo fásta ráfáiduhhtinráji. Ovdal lei sámi kulturmuittuin 100 jagi govdu ráfáiduhhtinráji.

2020:s lea midjiide lánkaásahusa bokte addojuvvon viiddit váldi kulturmuittosuoigái maiddá sierralohpeváldi ráfáidahttojuvvon sámi kulturmuittuide, ovddasvástádus sámi fanassuođjaleamis ja stáhta sámi kulturhistorjjálaš giddodagain. Sámediggeráđđi lea konsultašuvnnaid bokte árrjalaččat bargan vai ovddasvástádus mii Sámedikkis lea kulturmuittosuoigeváldin nannejuvvo njuolga kulturmuittolágas, iige lánkaásahusa bokte. Dan geažil leat mii duhtavaččat go Stuorradiggedieđáhusas 16 (2019-2020) «Nye mål i kulturmiljøpolitikken; Engasjement, bærekraft og mangfold», boahá ovdan ahte ráđdehus áigu ráhkadit ođđa kulturmuittolága ja ahte sii dan oktavuodas háliidit guorahallat Sámedikki válddi kulturmuittolága mielde, maiddá dan movt váldi galgá sirdojuvvot.

Áigodagas 2011 – 2019 čađahuvvui viiddis registrerenprošeakta automáhtalaččat ráfáidahttojuvvon sámi visttiid ektui. Prošeavtta boadusin lassánedje birrasii 900 automáhtalaččat ráfáidahttojuvvon sámi vistti. Dat lea mearkkašan dan ahte min hálddašanoovddasvástádus lea ollu rievdan. Maŋŋá prošeavtta leat mii árrjalaččat bargan eaiggádiid rávvemiin, huksehusaid čuovvulemiin ja visttiid dilledási áigádemiiin. Bargu lea álggahanmuittus, ja gáibiduvvo nana ángiruššan jagiin mat bohtet sihkkarastin dihtii sámi huksehusárbaí vásttolaš buori hálddašeami ja dilledási nugo eará ráfáidahttojuvvon huksehusain lea riikkas.

Oassin čuovvuleamis leat mii bargamin ráđdeaddimiin gielddaide prošeavtta «Kulturminner i kommunene» bokte. Bargu galgá veahkehit gielddaide dovdáhit gáhttenárvosaš sámi huksehusaid maid gielddat sáhttet geavahit barggusteaset sámi visteárvvu nannemiin. Mis lea maiddá oktasašprošeakta Romssa ja Finnmárkku fylkkagielddain máhttojuvvdáža ovddidemiin kulturbirrasa ja huksehusuođjaleamis.

Searvama bokte nátionála ángiruššamiidda kulturmuittosuoiggis, bargat mii oktilaččat sámi kulturárbbi oainnusmahttimiin, - leahkin ja eanadatgeavaheapmi. Oainnusmahttin váikkuha sámi historjjá muittaleami ja leahkima. Mii bargat earret eará sámi kulturbirrasiid gaskkustemiin ođđa digítála vugiid vehkiin, nugo kulturbálgát, galben ja eará lánčin. Sámegeielat geavahuvvojit árrjalaččat dán gaskkusteamis.

Várjjat siida mas mielde Ceavccageađgi, Noiddiidčearru ja Gollevárre lea min evttohus ođđa máilbmeárbebaikiin álgoálbmotperspektiivvas UNESCO listii máilmmi kulturárbbi ektui. Ođđa baikki oazžun máilmmi árbebaikki UNESCO máilmmi árbelistii lea guhkes proseassa mii gáibida ollu barggu áiggi badjel. Maŋimuš váлгаáigodagas lea Sámediggeráđđi dahkan áššedovdi árvoštallama máilmmiárbeevttohusas, maid UNESCO áššedovdiorgána International Council on Monuments and Sites (ICOMOS) lea dahkan. Raporta lea dehálaš vuodđun viidáset bargui dan ektui guđe guovllut berrejit čuožžut Norgga tenteliivvalaš máilmmiárbelisttas.

Sámediggeráđđi lea addán viehka ollu ekonomalaš doarjaga bisánansaji ođasteapmái Ceavccageađggi kulturmuittoguvllus. Dán barggu oktavuodas lea maiddá areála birra dáláš diehtujuohkinvistti ja gullevaš bálgáin buoriduvvon. Olles kulturmuittoguvlu lea dál ollu buoret go ovdal.

Lullisámi guovllus leat kulturmuittut erenoamáš dehálaččat čájehan dihtii ovddeš sámi ássama ja leahkima. Danin leat mii čađahan mánga registrerema sihke rittus ja siseatnamis. Allmenningen sulluin Áfjord suohkanis registrerejuvvoi sámi árbevierrobáiki mii lea gohčoduvvon «Finnpetterstein». Registrerema oktavuodas oaččuimet oktavuoda baikkálaš informánttaiguin ja gulaimet mánga vejolaš mearrasámi bázahusaid birra maid mii joatkit kártet. Verdalen suohkanis leat mii mielde Vera giláža birrasaš sámi ássama gaskkustanprošeavttas. Prošeavtta olis leat registrerejuvvon ollu ovdal leamaš dovdameahtun sámi kulturmuittut, ja baikkálaš ovttasbargu lea dagahan stuorra inddu ja historjjálaš beroštumi baikkálaččat. Mii leat maŋimuš jagi áigge čađahan registreremiid Trollheimenis. Leat registrerejuvvon mánga ovdal leamaš dovdameahtun sámi kulturmuittut, ja sávaldahan lea ahte dateren ja vuđoleappo dokumenteren addá čiekŋalut ipmárdusa Trollheimena sámi historjjás.

Organisašuvdnahuksen

Min dieđáhusas sámi kulturásahusaid birra ságaškuššojuvvui kulturásahusaid čuovvuleapmi mat háliidit sámediggebušeahta njuolggodoarjagiid vuollái. Min gáržžes ekonomalaš rámmaiguin min vuolggasadji ferte leat vuoruhit nannet daid ásahusaid mat juo gullet ortnegii, ovdalگو odđa ásahusat váldojuvvojit sisa. Jus ásahusat galget beassat dán ortnegii, de atnit mii vuodđun dan ahte ásahusas lea leamaš alla doaibmadássi dihto áigodagas, áinnas nu ahte ásahus lea ožžon doarjaga ohcanvuđot ortnegiin moadde jagi, ahte doaibma lea guhkit áigge bisson stabiilan ja hárálažžan, ja ahte ásahus deavdá Sámedikki eavttuid ja njuolggadusaid. Fágalaš árvoštallan adnojuvvo maid vuodđun, mas earret eará ásahusa servvodatrolla ja mearkkašupmi deattuhuvvo. Diekkár fágalaš ja formálalaš árvoštallamiid čađaheapmi ádjána. Dan geažil árvoštallat mii ráhkadit njuolggadusaid mo odđa ásahusat ja organisašuvnnat sáhttet beassat min njuolggodoarjjaortnegii.

Dearvvašvuohta ja sosiála

Politiikkalaš ánggirusšan veahkaválddi vuostá lagas oktavuodain, illastemiid vuostá ja doaibmabijut eastadan dihte givssideami

Sámediggeráđdi lea dán áigodagas buktán 4 čilgehusa ja ovttá dieđáhusa dásseárvosuorggis. Čilgehusat ja dieđáhus sisttisdoalle čuovvovaš fáttáid: sohkaaballedásseárvu, veahkaváldi sámi servvodagain, dásseárvu olbmuid geain leat doaibmahehttehusat, gierdevašvuohta iešguđet seksuála sojuide ja vaššicealkámušaid ja vašširihkolašvuođa vuosttaldeapmi.

Mii leat vuoruhan barggu veahkaválddi vuostá lagas oktavuodain. Sámediggeráđdi lea sihke nátionálalaččat ja riikkaidgaskasaččat bargan oažžut dohkkehuvvot sierra doaibmabijuid sámi servvodaga várás ráđđehusa politiikkii. Borgemánus 2021:s almmuhii Ráđđehus doaibmaplána veahkaválddi vuostá lagas oktavuodain, mas lea sierra kapihtal veahkaválddi birra sámi servvodagain. Sámediggeráđdi lea veahkin hábmen plána doaibmabijuid.

Midjiide lea leamaš dehálaš doarjut sápmelaččaid geat leat leamaš mielde botkeme jávohisvuođa veahkaválddi birra sámi servvodagain. Dasto oaidnit dárbbu bidjat ovddasvástádusa almmolaš eiseválddiide suddjet mánáid geat gillájit veahkaválddi ja bargat daiguin áššiiguin. Sámediggeráđdi almmuhii danin oasehasveahkin buhtadusáššis suohkana vuostá, maid olbmot, guđet leat vásihan veahkaválddálašvuođa ja veagalváldima mánnávuodas, leat vuolggahan.

2017 čavčča álggahuvvui sierra čuovvulanprošeakta mánggaid veahkaváldináššiid olis Divttasvuonas. Prošeavtta mihtun lea leamaš čuovvulit daid olbmuid geaidda áššit gusket ja čadahit eastadandoaibmabijuid hehtten dihtii veahkaváldimiid boahteáiggis. Prošeakta loahpahuvvui 2019 loahpas. Mii leat veahkin ruhtadan prošeavtta man Divttasvuona suohkan jođihii. Dasa lassin lea Sámediggi searvan mángga lágideapmái prošeavtta čađaheami oktavuodas.

Buoret sámi dearvvašvuođafálaldat

Sámediggeráđdi lea dehálaš ahte sámi pasieanttain ja geavaheddjiin miehtá riikka leat buorit ja ovttárvosaš dearvvašvuođa- ja fuolahusbálvalusat. Sámediggeráđdi lea ovttasráđiid Dearvvašvuođadirektoráhtain ásahan sámi dearvvašvuođafágabirrasiid iešguđet sámi ássanguovlluide. Dát galget veahkehit suohkaniid ovddidit sámegiel ja kultuvrralaš bálvalusaid, loktet sámegiela ja kultuvrralaš gelbbolašvuođa ja veahkin bargat fálaldagaiguin mat leat heivehuvvon sámi vuorasolbmuid ja earáide. Mii leat maiddá ovttasbargošiehtadusain gávpotsuohkaniiguin deattuhan sámi dearvvašvuođabálvalusaid.

Sámediggeráđdi juohká maiddá jahkásaččat doarjagiid mángga sámi fágabirrasii ovddidanbargguid várás mat gusket fágaovddideapmái fuolahusbálvalusas. Mii leat earret eará dorjon Buhccidruovttuid ovddidanguovddáža sámi álbmoga várás Kárášjogas, ja sii veahkehit eará suohkaniid ovddidanbarggus. Sámi biebmui institušuvnnain lea maiddá leamaš fáddán go mii leat čoahkinastán suohkaniiguin, joatkaskuvllaiguin ja Eanadoallo- ja biebmodepartemeanttain. Dat lea mielddisbuktán ahte mánggat institušuvnnat leat rievdadán iežaset biebmofáluid. Mii addit njuolggodoarjaga dearvvašvuođadeaivvademiid várás sámi vuorasolbmuid Skániin/Evenáššis, Álttás, Oslos, Kárášjogas ja Guovdageainnus ja dat lea váikkuhan dasa ahte sámi vuorasolbmot loktet buorebut.

Nannen dihtii sámi dearvvašvuoda de lea dán áigodagas álggahuvvon Nationála sámi dearvvašvuodafágalaš fierpmádat ovttrasáidid dearvvašvuodadirektoráhtain, sámi fága- ja dutkanbirrasiin ja minguin. Dán ovttasbarggus lea earret eará boađus ahte dál leat demeanssa kártenreaddut heivehuvvon sámi vuorasolbmuide. Mii leat maiddái váikkuhan dasa ahte 2025 demeansaplánas (Demensplan 2025) válddahuvvo man dehálaš lea vuhtiiváldit ja man dehálaš máhttu ja diehtu sámegeielaid ja kultuvrra birra lea bálvalusain sámi vuorasolbmuid várás.

Mii leat áigodagas jahkásaččat konsulteren ráđđehusa regionála dearvvašvuodafitnodagaid doaibmadokumeanttaid oktavuodas. Dan geažil lea earret eará ásahuvvon mánáidpalliativvalaš bargjoavku mas lea máhttu sámegeielas ja sámi kultuvrras, ja mii galgá veahkehit buot regionála dearvvašvuodafitnodagaid, ahte sámi fággaid riekti gielalaččat ja kultuvrralaččat heivehuvvon dearvvašvuodabálvalusaide fuolahuvvo, ja ahte sámi fágabirrasat fátmastuvvojit riikkadási vuosttašceahkkefálaldagaid bargui mii lea olbmuid vástte geat vejolaččat sáhttet seksuálalaččat veagalváldit mánáid.

Mii leat maiddái ovttas regionála dearvvašvuodafitnodagaiguin ja sámi fágabirrasiguin leamaš mielde ráhkadeame plána movt strategalaččat viidáseappot ovdánahttit spesialistadearvvašvuodabálvalusaid sámi álbmogii. Jagi 2020 mearrideimmet strategiija sámi spesialistadearvvašvuodabálvalusaid ovddideami várás. Min barggus lea guovddáš oassin dán strategiija čuovvulit.

Dasto lea Sámediggeráđdi dahkan ovttasbargošiehtadusa Davvin Dearvvašvuodain, daningo sidjiide lea delegerejuvvon erenoamáš ovddasvástáduš sámi álbmoga dearvvašvuodabálvalusain. Mii leat erenoamážit čujuhan ahte lea dárbu buoridit heahtedillegearggusvuoda, dasa atnit ambulánsagirdiid ja -helikopteriid ja ahte dearvvašvuodabálvalusat galget leat eanet olámuttus sámi guovlluin gos gaskkat leat guhkit, gos lea guhkki lagamus buohccivissui ja girdišilljui, gos lea heajos infrastruktuorra ja mobiilageavahanvejolašvuhta. Gearggusvuhta lea beare heitot dál.

Lea čájuhuvvon ahte sámi pasieanttat hárvve dieđihit áššiid pasieantaáittardeddiide. Pasieanta- ja geavaheddiidáittardeaddjis ferte leat sámegeiel- ja kulturgelbbolašvuhta vai buohkain lea seamma váidinvejolašvuhta. Sámediggeráđdi ja Dearvvašvuodadirektoráhtta leat danin álggahan pilohtaprošeavtta mas lea sámegeiel máhttu pasieanta- ja geavaheaddiidáittardeamis. Finnmárkku pasieanta- ja geavaheddiidáittardeaddjikantuvra čađaha prošeavtta. Sámediggeráđdi konsulterii maiddái ráđđehusain Lov om eldreombud oktavuodas, mas mihttun lea ahte nationála áittardeaddjortnegis ferte leat sámi giella- ja kulturamáhttu, ja erenoamáš máhttu sámi oktavuodain nu ahte áittardeaddji maiddái sáhtta áimmahuššat sámi vuorasolbmuid. Ráđđehus ii miehtan min árvalussii.

Buoridit psyhkalaš dearvvašvuodasuddjenfálaldaga julev- ja lullisámi guovllus

Nu go dás badjelis lea namuhuvvon de leat ásahuvvon sierra sámi dearvvašvuodafágabirrasat iešguđet sámi guovlluide. Dearvvašvuodafágabirrasat barget sihke psyhkalaš ja fysalaš dearvvašvuodasuddjemiin. Julevsámi guovllus lea Hábmerra suohkan mii jođiha fágabirrasa. Márkosámi guovllus lea Várdobáikkis doaibmaovddasvástáduš, ja lullisámi guovllus Rørosa suohkanis. Dearvvašvuodafágabirrasat mearridit ieža guđiid guovlluid ja ulbmiljoavkkuid guvlui barget, muhto sámi dearvvašvuodafágabirrasiid nannen lea maiddái veahkehan buoridit psyhkalaš dearvvašvuodasuddjema buot sámi guovlluin.

Doarjja čielggadit ođđa sámi buohcceviesso- ja dearvvašvuodastruktuorra

Sámedikki dievasčoahkkin mearridii ášši SP 028/20 – Sámi spesialistadearvvašvuodabálvalusaid ovddideapmi boahteáiggis. Ášši čilge earret eará ođđa sámi buohcceviesso- ja dearvvašvuodastruktuorra strategiija. Sámediggeráđdi háliida sámi autonomiija sámi spesialistadearvvašvuodabálvalusas. Dearvvašvuodafitnodagat eai leat ovttaoavilis minguin dás. Dearvvašvuodafitnodagat leat sádden sin mearrádusa dearvvašvuodaministarii ja mii leat sádden min mearrádusa. Ášši lea dál dearvvašvuodaministaris.

Sámediggeráđdi lea maiddái ásahan ovttasbargošiehtadusa Dearvvašvuoda Davviniin, masa lea delegerejuvvon erenoamáš ovddasvástáduš sámi álbmoga dearvvašvuodabálvalusain. Ovttasbargošiehtadusa mihttun lea loktet máhtu sámi álbmoga dárbbuin nu ahte dás váldojuvvo vára dearvvašvuodafitnodagaid bealis.

Diedáhus LHBTQ ja dásseárvvu birra

Sámediggeráđi dásseárvopolitihkalaš válddahallan seksuála orienterema ja sohkabealleidentitehta birra ovddiduvvui jagi 2018 Sámedikki dievasčoahkkimii. Seksuála orienteren ja sohkabealleidentitehta leat maidái áŋgiruššansuorgin sámedikki dásseárvodieđáhusas – Sábme jállu, maid Sámediggi giedahalai dievasčoahkkimis juovlamánu 2020. Sámediggeráđi mihttun dásseárvobarggus lea oažžut sámi servvodaga mas buohkain leat seamma rievttit ja vejolašvuodát. Vuolggasadjin olahan dihtii dán mihtu lea ahte dásseárvu guoská buot servvodatsurggiide, ja galgá leat integrerejuvvon oassi min barggus, beroškeahtá sohkabealis, doaimmannávccain, etnisitehtas ja seksuála sojus. Seksuála orienterema ja sohkabealleidentitehta áŋgiruššansuorggi lassin lea dásseárvodieđáhusas sohkabealledásseárvu, veahkaváldi sámi servvodagain, dásseárvu ja toleránssa doaimmashehttejuvvon sápmelaččaide, vaššicealkámušat ja vaššikriminalitehta sierra áŋgiruššansuorgin.

Eanet sámi dearvvašvuodabargit

Lea stuora dárbu eanet sámi dearvvašvuodabargiide ja dan oktavuođas lea Sámediggeráđi ovttasbargan Sámi Allaskuvllain ja UiT Norgga ártalaš universitehtain sierra sámi buohccedivššároahpu álggahemiin. Sámediggeráđi lea duhtavaš go oahppu lea álggahuvvon. Dál lea álggahuvvon bargu ráhkadit láhkaásahusa nátionála njuolggadusa birra sámi buohccedivššároahppui, maŋjel go mii vuolggahaimmet dan ášši.

Mánáidsuodjalus

Sámediggeráđi lea áigodagas fokuseren váilevaš fuolahussii sámi mánáid rivttiin bajásšaddat sámegeielain ja sámi kultuvrrain go leat mánáidsuodjalusa hálddus. Mii leat oasálastán ođđa mánáidsuodjaluslága ráhkadeamis. Lága ulbmilin lea nannet mánáid rivttiid nu, ahte mánáid ovddut galget vuđolaččat vuhtiiváldojuvvot buot mearrádusain ja doaimmain mat gustojit mánái. Mii leat lága ulbmilii ožžon ovddiduvvot ahte máná etnalaš, kultuvrralaš, gielalaš ja oskkodatlaš duogáš lea oassi máná ovdduin, ja ahte mánáidsuodjalus galgá barggustis vuhtiiváldit mánáid etnalaš, kultuvrralaš, gielalaš ja oskkodatlaš duogáša buot ášši muttuin, earret eará go sajustanbáiki välljejuvvo. Sámi mánáid erenoamáš rievttit galget fuolahuvvot.

Sámediggeráđi lea bargan ahte Regionála sámi gealboguovddáš (RESAG) galgá leat olámuttus buot sámi guovlluin, ja boađusin dán barggu olis lei ahte gealboguovddáš oaččui nátionála rolla 2019. Mii leat maid juolludan doarjaga ovdaprošektii ásahit fágalaš foruma sámi suohkaniid mánáidsuodjalusbálvalusaide. Prošeakta čájeha ahte fágalaš forum lea sávahahtti, muhto hástalussan lea ahte suohkaniin leat menddo unnán resursat čuovvulit dán.

Ehtalaš njuolggadusat sámi dearvvašvuodadutkama várás

Dearvvašvuodadutkan sámi guovlluin lassána. Seammás de eai leat gávdnon sierra njuolggadusat mat sihkkarastet sámiid iešmearrideami diekkár dutkamiin. Jagi 2011 sáme-parlamentariihkkárkonferánssa mearridii ahte «det samiske folk selv må forvalte og eie kunnskapen om eget arvestoff (DNA), og at det samiske folk fortløpende må være i dialog med statlige myndigheter og forskningsmiljø for å følge og påvirke denne utviklingen.» Sámedikki nammadan lávdegoddi doaimmahii sámi dearvvašvuodadutkama ehtalaš njuolggadusaid álgoárvalusa, mii ságaškuššojuvvui Sámi parlamentáralaš ráđis miessemánu 2019 ja mearriduvvui Sámedikki dievasčoahkkimis geassemánus seamma jagi. Lávdegoddi lea ásahuvvon ja das leat sámi fágaolbmot, dutkangelbbolašvuhta, juridihkalaš gelbbolašvuhta, geavaheaddjit, ja ovddasteaddjit maid eará Sámedikkit leat nammadan.

Eamiálbmotvuoigatvuodát, riikkaidgaskasaš ovttasbargu ja dásseárvu

Rájáidsihkkun Sámis - ráđi sierra politihkalaš ovddasvástádussuorgi

Sámi parlamentáralaš ráđi (SPR) lea áigodagas čađahan barggu identifiseret konkrehta rádjahethtehusaid sámi guovlluin, gos mihttu lea jávkadit ja vuosttildit rádjahethtehusaid mat hehttehit ovttasbarggu sámi guovlluin. Lea lávdegoddi mii lea bargan raporttain mii gárvánii geassemánus

2021. Raporta reflektere obbalaččat rádjehethtehusaid sihkkuma birra Sámis ja čujuha njuolgadusaide mat sáhttet čoavdit kultuvrralaš rájárasttideaddji čuolmmaid.

Čuovvoleapmi SRU 2

Sámelága ođđa kapihttal 4 konsultašuvnnaid birra doaibmagodii suoidnemánu 1.b.2021. Mii leat veahkehan Gielda- ja ođasmahttindepartemeantta ráhkadit «Veileder for kommuner og fylkeskommuner om konsultasjoner med samiske interesser».

Doarjut riekteproseassaid prinsihpalaš dehálaš áššiin

Sámediggeráđdi lea álggahan doarjjaortnega mii galgá váikkuhit dasa ahte sámi beroštumit ja vuoigatvuođaguddiin lea vuoiggalaš vejolašvuohta ráđđádallat ja ovdagihtii oažžut dieđu vai sáhttet addit lobi plánaide ja doaimmaide mat gusket areála- ja resursahálddašeapmái. Mii oaidnit ahte ortnet lea dehálaš vuoigatvuođaguddiide ja nanne vejolašvuođaid čađahit proseassaid prinsihpalaš áššiin mat leat čatnon eana- ja resursavuoigatvuođaid fuolaheapmái.

Sámedikki giellakonferánsa 2019 čalmmustahtii Riikkaidgaskasaš eamiálbmogiid giela jagi (IYIL2019) barggu álggu. Sámi Parlamentáralaš Ráđdi valji vuoruhit riikkaidrasttildeaddji giellaovttasbarggu ja sámi giellateknologiija IYIL2019 oktavuodas. Sámedikki presideanta välljejuvvui UNESCO eamiálbmotgiellajagi stivrenjovkui, ja lea jođihan dán barggu máilmmi álgoálbmogiid ovddas. Mii leat maid oasálastán eamiálbmotgielaid logijagi IDIL2022-32 ráhkkaneamis.

Ovttasbargošiehtadusat

Sámi boarrásiidstrategiija

Sámedikki boarrásiidráđdi lea ovddidan sámi boarrásiid beroštumiid ja dárbbuid mánggaid čoahkkimiin suohkaniiguin, sámi hálddašanguovllu suohkaniid boarrásiidráđis, ja eará aktevrrat. Boarrásiidráđdi lea Sámedikkiin ovttasbargan ja lokten sámi áššiid regionálalaččat ja nátionálalaččat, nugo sámi boarrásiid dillii ja vuoigatvuođat ja ovddidit diehtujuohkinávdnasiid demeansa birra sámegillii. Sámedikki boarrásiidráđi miellahttot leat maid välljejuvvon sámi áirrasin geavaheadjilávdegoddái Dearvvašvuohta Davvini, RHF, boarrásiid fylkaráđit Nordlánddas ja Romssas ja Finnmárkkus, guovddáš boarrásiidráđdi Oslo, sámi buohccidivššároahppu ja Sámi ráđdi Trøndelágas.

Nannet bálvalusaid sámi álbmogii

Vai sámi giella, kultuvra ja servvodateallin nannejuvvo ja oidno fylkasuohkaniin de leat Sámedikkis ovttasbargošiehtadusat fylkasuohkaniin. Mis leat ovttasbargošiehtadusat Norlándda fylkasuohkaniin ja Trøndelágain fylkasuohkaniin. Romssa ja Finnmárku ovttasbargošiehtadusain leat bargame dál. 2020 čavčča mearriduvvui ahte mis maid galgá ovttasbargošiehtadus Innlandet fylkasuohkaniin.

Nannet šiehtadusaid gávvpogiiguin

Dán rádjái mis leat šiehtadusat gávvpotsuohkaniiguin Áltá, Oslo, Bådádjo ja Romsa.

Čáliimet ovttasbargošiehtadusa Áltáin golggotmánus 2020. Leat doallan sihke álbmotčoahkkimiid ja fágabeaivvi áigodagas. Álbmotčoahkkimiin leat boahán árvalusat maid sáhtta ovttasbargošiehtadussii lasihit go dan galgá ođasmahttit, ja dat šaddet goit lasáhusat dasa mii guoská Sámi giellaguovddáži, eanet sámi mánáidgárdesajiide ja sámi kulturealáhusaide.

Bådádjuin lea maid čállon ovttasbargošiehtadus. leat čađahuvvon evaluerenčoahkkimat jahkásaččat. Šiehtadus galgá ođastuvvot jagi 2021.

Oslo suohkaniin lea maid šiehtadus dahkon. Áigodagas leat leamaš ovttasbargočoahkkimat oahpo- ja máhttogávpotráđiin geat oktiiheivehit ovttasbargojolggaštusaid Oslo suohkanis. Dán áigodagas lea Oslo suohkan álggahan ođđasisorganiserema sámi oahpahusain gos áigot lonuhit profiilaskuvlla

Nedre Bekkelaget skvulii. Sámediggeráđđi lea diehtán proseassa birra ja buktán cealkámušaid prošeaktajovkui geat leat bargan ođđa struktureremiin ja Oslo suohkan lea ráhkadan ođđa strategiiijaplána sámegieloahpahussii Oslos mii mearriduvvui geassemánus 2021.

Romssa šiehtadus ođastuvvui geassemánus 2021. Romssa suohkan galgá bargat doaibmaplánain masa mii galgat addit ruovttoluotta dieđuid. Rievdadusat sáhttet vaikke goas árvaluvvot ja dahkkot divaštallamiid bokte gos goappašat leat ovttaoaivilis.

Duohtavuodá- ja seanadanbargu

Stuoradikki presideantagoddi lei bovden Sámediggeráđđi buktit cealkámušaid mandáhttii ja kommišuvnna oktiibidjamii. Dan oktavuodas dollojuvvo 23 álbmotčoahkkima ja čoahkkima iešguđet organisašuvnnaiguin cealkámušaid birra mandáhttii ja Duohtavuodá ja seanadankommišuvnna oktiibidjamii. Sámediggeráđđi oasálasttii Stuoradikki presideanttagotti čoahkkimii, gos mandáhtta ja proseassa digaštallui. Sámediggeráđđi buvtii cealkámušaid mandáhttii ja kommišuvnna oktiibidjamii, ruovttoluottadieđuin sámi servvodagas.

Sámediggeráđis leat leamaš čoahkkimat Kommišuvnnain, gos iešguđet fáttáid leat digaštallon. Lea maid leamaš dievasčoahkkínseminára gos áirasat seammalágan bargguide ruota- ja suomabeale leat leamaš mielde.

Innledning

Dette er det avtroppende Sametingsrådet politiske regnskap for siste Sametingsperiode. Sametingsrådet har i perioden bestått av Sametingets president Aili Keskitalo med rådsmedlemmene Henrik Olsen, Mikkel Eskil Mikkelsen, Silje Karine Muotka og Hans Ole Eira. Dette regnskapet følger i store trekk vår tiltredelseserklæring - Muohtačalmmit erklæringen.

Strategisk tillitt- og omdømmebygging

En viktig del av tillitt- og omdømmebyggingen handler om kommunikasjon. Sametingsrådet har derfor aktivt brukt pressemeldinger og kronikker for å kommunisere ut vårt arbeid og for å belyse viktige saker i det samiske samfunnet. I tillegg bruker vi sosiale media aktivt.

Vi er også på sosiale medier og publiserer mest på Facebook og Instagram. Vi har litt over 9000 følgere på Facebook, og over 2500 på Instagram. Vi har prøvd å publisere litt andre innlegg på Instagram enn vi gjør på Facebook, fordi vi har yngre følgere på Instagram. Vi ser at vi ikke har lykkes godt nok med å nå ut til unge med informasjon om innmelding i valgmanntall og sametingsvalget. På sosiale medier har vi lagt ut både bilder, videoer og tekst fra politisk deltagelse. Innlegg med videoer og mange bilder er spesielt populære. Vi har sett at Samenes nasjonaldag er noe som vekker veldig stort engasjement på sosiale medier.

Koronapandemien har tvunget frem en økt kompetanse og bruk av digitale løsninger i hele landet, også hos oss. Når vi ikke har kunnet reise og delta fysisk på arrangementer, så har vi aktivt brukt videohilsninger og digital deltagelse, og dette har vært et godt alternativ når vi ikke har kunnet reise.

Vi har prioritert digitaliseringsprosjekter som gir mest effekter i form av økt effektivitet og ressursbesparelse. I tillegg skal Sametinget tilby brukervennlige tjenester tilpasset brukerens behov. Et av tiltakene har derfor vært å ny nettside som ble lansert i juli 2020. statistikk fra september 2020 til september 2021 viser at forsida til sametinget.no er mest besøkt. Totalt på nettstedet har det vært 657.958 besøk de siste 12 måneder. Den mest populære siden de siste 12 månedene har vært siden om valg.

Det er vanlig at rundt 5000 personer har besøkt Sametingsbygget i et normalt år. Som følge av korona-situasjonen og smitteverntiltak har Sametingsbygget vært stengt for omvisninger siden mars 2020. Det ble derfor laget en digital omvisning til sommeren, der publikum kan få informasjon om Sametinget. Filmen ligger tilgjengelig både på Sametingets hjemmeside og på YouTube. Det var heller ingen omvisninger sommeren 2021, så derfor ble det laget en egen lyd-guide, hvor besøkende kan få en lyd-guiding via en app på egen mobiltelefon. Tjenesten er gratis og kan brukes når som helst og hvor som helst. Foreløpig er tilbudet kun på norsk, men vil utvides til flere språk etter hvert.

Sametinget strømmet både plenumsmøter og andre møter, seminarer og konferanser på Sametingets nett-TV, slik at alle har mulighet til å følge møtene til Sametinget. Møtene kan ses både direkte og i opptak senere. Sametinget har også strømmet en jubileumskonert med gruppa ISÅK i anledning Sametingets 30 års jubileum i 2019.

Digitalisering

I 2018 vedtok Sametingets plenum en digitaliseringsstrategi for Sametinget. Målet med strategien var å få et godt virkemiddel for å realisere Sametingets målsettinger, både internt, og overfor det samiske samfunnet. Vi ønsket også å sikre bruk av samiske språk i fremtidige IKT-løsninger, og at det offentlige tjenestetilbudet skal ivareta samiske brukere. I perioden har vi jobbet med digitalisering av en rekke funksjoner i samarbeid med våre leverandører. Det største prosjektet vi nå er i ferd med å gjennomføre er innføring av nytt tilskuddsforvaltningssystem. Systemet vil være i full drift fra årsskiftet.

Språk

Samiske språk har vært et av Sametingsrådets store satsninger denne perioden. Språk handler ikke bare om kommunikasjon, men er også nært knyttet til identitet, kulturarv og tilhørighet. Samiske språk er et symbol på vårt fellesskap, vår arv og vårt bånd til våre forfedre, uavhengig av hvilket samisk språk man behersker eller hvor godt man behersker språket.

For sametingsrådet har språkpolitikken handlet både om å ta tilbake et tapt språk, fremme bruken av samisk språk på nye arenaer og utvikling av samiske språk i de områder hvor samisk brukes daglig. .

Oppfølging av hjertespråket

Oppfølgingen av NOU2016:18 Hjertespråket har stått sentralt i vårt arbeid i denne perioden. Sametinget ønsket i utgangspunktet en helhetlig oppfølging av Hjertespråket. Dette har dessverre vært utfordrende. Likevel må vi kunne si at det er en milepæl at vi nå har fått samelovens kapittel 3 og ny språkområdeordning ut på høring. Det har vært en lang prosess, men vi håper på Stortingsbehandling i løpet av 2022.

Sametingsrådets språksatsning Giellalokten ble behandlet i Sametingets plenum i 2018. I Giellalokten har vi samlet tiltak fra Hjertespråket, våre egne erfaringer og eksisterende tiltak i en helhetlig språksatsning som har ligget til grunn for vårt språkarbeid. Den er omfattende, og inneholder en rekke konkrete tiltak på ulike samfunnsområder. Giellalokten har krevd et nært samarbeid med både lokale, regionale og nasjonale aktører. Gjennom denne helhetlige og langsiktige satsningen har Sametingsrådet vist en tydelig retning i språkpolitikken.

Vi har vært særlig opptatt av styrking av de mindre samiske språkene. Hjertespråket problematiserte i liten grad språksituasjonen for pite-, ume- og skoltesamisk. Sametingsrådet har derfor foretatt utredninger av språksituasjonen for disse språkene. Utredningen om pite- og umesamisk viser at pite- og umesamisk ikke er nevnt eksplisitt noe sted der norsk lovverk omhandler samiske språk, eller i internasjonale avtaler. Skoltesamisk er kun nevnt i stadnamnlova. Rapporten peker også på at erfaring fra arbeid med revitalisering av andre språk viser at det kan være mulig å revitalisere pite-, ume- og skoltesamisk. Rapporten foreslår strategier for revitalisering av pitesamisk og skoltesamisk og disse vil bli fulgt opp.

Sametingsrådet har også satt i gang arbeid med å utarbeide utviklingsprogrammer for sør- og lulesamisk språk. Målet med programmene er å sikre helhetlige opplæringsløp for disse språkene, slik at antall språkbrukere i sør - og lulesamisk skal øke de kommende år.

Sametingsrådet tok i 2019 initiativ til en samisk språkuke. Målet med språkuka var å synliggjøre samiske språk nasjonalt og på tvers av landegrensene. Vi har samarbeidet med Sametingene i Sverige og Finland, og om en uke markeres samisk språkuke for tredje gang både på norsk, svensk og finsk side av Sápmi. Vi er veldig fornøyde med at mange lokale og nasjonale aktører er med og bidrar til synliggjøring av de samiske språkene, og derfor bestemt at samisk språkuke skal bli et permanent årlig arrangement.

Sametingsrådet opprettet også i 2019 en ny stipendordning som skal motivere flere elever til å ta høyere utdanning i sørsamisk- og lulesamisk språk, og stimulere studenter fra markasamisk området til å ta høyere samiskspråkutdanning.

Sametingsrådet har i perioden jobbet målrettet mot å få til registrering av samisk språk inn i offentlige registre. Vi er derfor svært fornøyde med at Folkeregisteret høsten 2019 lanserte muligheten til å registrere bruk av samiske språk i registret. Registreringen er frivillig, og man må selv melde inn bruk av samisk. Dersom vi får mange til å registrere sitt språk, vil det kunne brukes både til planlegging av språktiltak, og til å følge med på utviklingen for de samiske språkene.

Etablere språksentre og andre språkarenaer

For å styrke samisk språk og for å gi opplæring i samisk språk for voksne, har vi hatt tilskuddsordning for språkutviklingstiltak til språksentre som er under etablering. I denne perioden er det 3 språksentre som er opprettet og som får fast grunnstøtte fra oss. Disse er Samisk hus i Oslo, Kvæningen språksenter, Stormen språksenter i Bodø. Sijti Jarngje i Hattfjelldal har i 2021 fått tilskudd til tredje etableringsår. Karenaš språksenter i Karasjok er under etablering. Dersom alt går etter planen, vil senteret bli innlemmet i ordningen for fast tilskudd fra og med 2023.

Flere kommuner og fylkeskommuner inn i samisk språkforvaltningsområdet

I perioden er det kommet inn to nye forvaltingskommuner. Røros kommune kom med i 2019 og Tjeldsund kommune i 2021. Tidligere Tysfjord kommune ble delt slik at en del av kommunen er slått

sammen med Hamarøy kommune. Tysfjord kommune falt derfor ut av forvaltningsområdet, mens Hamarøy kom inn i 2020.

I 2018 skilte vi tospråklighetstilskudd til kommuner og fylkeskommuner inn i to virkemiddelordninger; direkte tilskudd og utviklingstilskudd. Dette for at flere ressurser skal prioriteres til barn og unge. Direkte tilskuddet skal brukes til å oppfylle Samelovens § 3, og betjene sine brukere på samisk, både muntlig og skriftlig. Utviklingstilskuddet skal først og fremst brukes til ekstra tiltak i kommunen for å styrke og utvikle det samiske språket til de samiske barna i kommunen og til samiske språktiltak til den øvrige befolkningen i kommunen.

Sámi giellagáldu

Sámi Giellagáldu ble etablert i 2013 som et eget nordisk språksamarbeidsorgan under SPR. Siden Giellagáldu har manglet fast finansiering, har organet siden opprettelsen vært finansiert som Interreg-samarbeidsprosjekt mellom de tre Sametingene. Den midlertidige organiseringen med ansatte i flere organ har brakt organisatoriske utfordringer. Derfor vedtok SPR i september 2019 å flytte Sámi giellagáldu slik at det skal kunne etableres som et permanent organ tilknyttet Sametinget i Norge. Sametingene vedtok sommeren og høsten 2020 de nye vedtektene til Sámi giellagáldu. Sametinget i Norge forberedte etableringen av Sámi giellagáldu. I desember 2020 vedtok SPR å utsette etableringen av Sámi giellagáldu på grunn av organisatoriske utfordringer. Grunnen var at det var knyttet usikkerhet til arbeidsrettigheter for ansatte på Finsk side, samt finansiering fra Svensk side. Vi har jobbet med å løse dette, og planen er at Sámi Giellagáldu skal etableres med ny organisering i januar 2022.

Annen styrking av samisk språk

I perioden har Sametingsrådet vært involvert i arbeidet med ny Lov om språk som trer i kraft fra 01.01.22. Vi er fornøyde med at Sametinget har fått igjennom at det i loven slås fast at samiske språk er urfolksspråk og at loven dermed sikrer at statlige myndigheter har et ansvar for å sikre vern og status for samiske språk. Dette støtter opp om prinsippet om at norsk og samiske språk er likeverdige språk.

Europeisk pakt om regions- eller minoritetsspråk (minoritetsspråkpakten), som Norge ratifiserte i 1993, er en avtale som forplikter statene til å beskytte og utvikle minoritetsspråk. Nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk er blant de språkene som Norge har definert som regions- eller minoritetsspråk. Frem til høsten 2021 var lule- og sørsamisk omfattet av paktens del II der mål og prinsipper om beskyttelse og utvikling av språk defineres, mens nordsamisk var omfattet også av paktens del III med klare tiltak for å utvikle regions- eller minoritetsspråk i offentlig virksomhet. Som følge av Sametingsrådets målrettede arbeid for å endre dette er det nå vedtatt at lulesamisk og sørsamisk skal omfattes av paktens del III og at det er tilsammen 43 bestemmelser som skal gjelde også for disse språkene. For lulesamisk og sørsamisk innebærer det at sentrale myndigheter nå har en forpliktelse til å gjennomføre tiltak for å øke bruken av sør- og lulesamisk.

Som en del av Sametingsrådets arbeid med å synliggjøre de samiske språkene har det vært viktig å få offisielle samiske navn på Norge og Kongeriket Norge. Som følge av dialog og konsultasjoner mellom Sametingsrådet og regjeringen, fastsatte Stortinget offisielle samiske og offisielt kvensk navn på Norge og Kongeriket Norge. Som offisielle samiske navn på Norge er fastsatt Norga (nordsamisk), Vuodna (lulesamisk) og Nöörje (sørsamisk). Som offisielle samiske navn på Kongeriket Norge er fastsatt Norgga gonagasriika (nordsamisk), Vuona gånågisriikka (lulesamisk) og Nöörjen gånkarijhke (sørsamisk).

Opplæring

Sikre gode rammebetingelser til samiske forlag, slik at de får produsert mer læremidler og annen samisk litteratur

Tildelinger til læremiddelutvikling i denne perioden har økt med omtrent 39 %. Vi har fått igangsatt 75 læremiddelprosjekter, og 186 titler er blitt utgitt. I tillegg til vårt årlige søkerbaserte tilskudd for læremiddelutvikling, har vi inngått en fireårig rammeavtale med et samisk forlag, for levering av digitale læremidler til samisk som førstespråk 1.-10. årstrinn på nordsamisk. Erfaringen vi har gjort så langt med rammeavtalene kan tyde på at vi oppnår større stabilitet for produsentene og bedrer leveringstider.

Ved utgangen av 2019 og læreplanperioden Kunnskapsløftet 06 Samisk, var status at vi ikke hadde oppnådd målet om å kunne tilby samiske læremidler på nord-, lule- og sørsamisk i alle fag og på alle nivåer. Dette skyldes blant annet begrenset bevilgninger fra Kunnskapsdepartementet, samt begrensede forfatter og oversetterressurser. Spesielt i lule- og sørsamisk språk har det vært store og langvarige utfordringer, som gjenspeiler seg i fremdriften på læremiddelprosjektene.

Høsten 2020 vedtok Sametingets plenum ny handlingsplan for læremiddelutvikling samtidig som nye læreplaner ble innført i skolen. I forbindelse med Fagfornyelsen ble det også innført tre nye tverrfaglige temaer. Fagfornyelsen har medført behov for nye læremidler i alle fag, i tillegg til at digitaliseringen har stått sentralt. Vi har siden 2018 prioritert tilskudd til tilpasning og fornying av eksisterende læremidler for å imøtekomme behovene til fagfornyelsen. Status høsten 2021 er at Sametingsrådet har kommet et godt stykke på vei. Vi registrerer også at vi har oppnådd høyere kvalitet på samiske digitale læremidler, men ser også at kostnadene for digitale læremidler er atskillig høyere enn for trykte læremidler.

I 2021 gjennomførte Sametingsrådet en evaluering av vår organisering av læremiddelutvikling. Evalueringen viser at utformingen og forvaltningen av vår tilskuddsordning til læremiddelutvikling er god, men det er rom for forbedringer. Evalueringen viser også at terminologiutvikling må effektiviseres, for å lette arbeidet til oversettere og forfattere. Omfanget på læremidler kan økes ved bedre utnyttelse av læremidler og læremiddel materiell produsert ved skolene, samt øke bruken av oversettelser og oppdatering der det er hensiktsmessig. Det ligger også forbedringspotensialer ved markedsføring og tilgjengeliggjøring av de ferdige læremidlene.

Evalueringen viser at samisk læremiddelutvikling må styrkes på flere områder, vi har behov for flere aktører, mer kompetanseheving, vi må vurdere andre modeller å organisere arbeidet på og ikke minst, så må vi forsøke å få til samarbeidet med Sametingene i Finland og Sverige.

Sametingsrådet har også initiert til et prosjekt for å motivere til økt leselyst og styrket interesse for samisk litteratur. Vi samarbeider i prosjektet med bibliotek, og dette vil på sikt kunne bedre samiskspråklig tilbud ved bibliotekene og dermed bidra til å øke brukere av bibliotekene. I tillegg skal vi samarbeide med Helsestasjonene om informasjon om samisk språkutvikling og lesing. Lanseringen av prosjektet er 27. Oktober i Bodø, på Stormen bibliotek.

Sikre samiske barn samisk barnehageplass

Flere samiske barnehager i mindre kommuner har årlig blitt møtt med trusler om nedleggelse og omorganisering. Sametingsrådet har i slike saker vært i dialog med aktuelle kommuner, hvor resultatet har vært at samiske barnehager har fått bestå.

Foreldre melder at ikke alle samiske barn får barnehageplass i samisk barnehage eller annen barnehage med samisk barnehetilbud. Vi har i forbindelse med slike saker gjennomført samarbeidsmøter med aktuelle kommuner. Vi er glade for at dette har resultert i at det er etablert en kommunal samisk barnehage i Alta, 2 samiske avdelinger i Tromsø, en samisk avdeling i Bodø, en avdeling på Røros og en i Trondheim. Fortsatt er det mange barn på ventelister til samiske barnehager eller avdelinger. Heldigvis er foreldregenerasjonen svært bevisst på at barna skal få et fullverdig samiskspråklig barnehetilbud. Vi har også støttet disse nyetableringene med både veiledning og tilskudd.

Det er i denne perioden gjort mange endringer i barnehageloven, og Sametingsrådet har i alle anledninger pekt på behovet for lovfesting av rett til samisk barnehageplass. Vi har gjennomført både politiske og administrative konsultasjoner med Kunnskapsdepartementet om ny rammeplan for barnehagen, og dette har resultert i nye rammeplaner som ivaretar samiske barns rettigheter og den samiske dimensjonen.

Sikre at barnehetilbud bygger på samisk språk, kultur, og verdier

Sametingsrådet har i perioden startet opp prosjektet SÁMOS. SÁMOS prosjektet er også forankret i SPR og er et av tiltakene i handlingsplanen til SPR. Formålet med prosjektet er å øke kvaliteten i samiske barnehager gjennom utforming av samisk barnehagepedagogikk og didaktikk og sterke språk

modeller tilpasset barnehagenes ulike behov. Prosjektet har etablert et svært godt samarbeid med Sámi allaskuvla om kompetanseutvikling av pilotbarnehager og forskning knyttet til utviklingsarbeidet i pilotbarnehagene. Resultater av samarbeidet er at Sámi allaskuvla har utviklet, fått godkjent og igangsatt en pilotstudie for ansatte i pilotbarnehagene som er tilpasset hovedmålet i prosjektet.

Arbeidet med å utvikle felles samiske prinsipper for samisk barnehagepedagogikk er godt i gang, og skal implementeres i pilotbarnehagene. Prosjektet har etablert en egen arbeidsgruppe med et mandat om å definere hva sterke språkmodeller er og skal være i det 18-årige utdanningsløpet, fra barnehage til videregående skole. De skal også komme med anbefalinger til hvordan man kan legge opp det pedagogiske arbeidet og hvordan man kan arbeide med de ulike samiske språk.

Samisk lærersatsing

Det samiske samfunnet står ovenfor store utfordringer når det gjelder rekruttering av samiskspråklige ansatte som behersker nord-, lule- og sørsamisk. Det er stor mangel på utdannet fagpersonell med kompetanse i samiske språk og samisk kultur innenfor ulike samfunnsområder. Dette gjelder over hele landet, og merkes spesielt innenfor opplæring og helse. Sametingsrådet har i perioden derfor igangsatt et arbeid med helhetlig rekrutteringsstrategi, som på sikt skal bidra til økt rekruttering av fagkompetanse. I tillegg har Sametingsrådet etablert stipend på kr 50 000 årlig til studenter på grunnskolelærerutdanning med samisk i fagkretsen. Allerede samme høst så vi resultater av denne satsingen da vi fikk en vesentlig økning av studenter som startet opp på samisk grunnskolelærerutdanning og på grunnskolelærerutdanning med samisk i fagkretsen. Vi hadde i forkant jobbet sammen med andre aktører for å rekruttere studenter, og spesielt hadde vi jobbet med rekruttering til sør- og lulesamisk grunnskolelærerutdanning som startet opp for første gang.

Høsten 2021 startet Nord Universitet opp arbeidsplassbasert barnehagelærerutdanning med samisk profil (ABLU). Sametingsrådet har derfor etablert en ny stipendordning for elever som jobber minimum 25% i en samisk barnehage eller i en samisk avdeling, og elever som har samisk som 1. eller 2.språk fra videregående skole for å styrke rekrutteringen til denne utdanningen.

Sametingsrådet har hatt et mål om at samisk perspektiv skal implementeres i relevante utdanninger for å bidra til å dekke kompetansebehov i det samiske samfunnet. Som et resultat av vårt arbeid er det nå samisk innhold i alle rammeplaner og retningslinjer i lærerutdanninger og helse – og sosialfagutdanninger.

Styrke samiskopplæring

Regjeringen oppnevnte 22. september 2017 et utvalg som fikk i oppgave å utrede og vurdere behovet for rettslig regulering av grunnskoleopplæringen og den videregående opplæringen (grunnopplæringen). Utvalgets mandat var å foreslå ny opplæringslov og overordnende prinsipper for regelstyringen av grunnopplæringen. Utvalget leverte sin utredning NOU 2019: 23 Ny opplæringslov 13. desember 2019.

Opplæringslovutvalget hadde ikke samisk representasjon, og etter anmodning fra Sametingsrådet fikk vi inn en representant i referansegruppa til Opplæringslovutvalget. Sametingsrådet har også gjennomført flere møter med lovutvalget.

Opplæringsutvalget ferdigstilte NOU 2019: 23 Ny opplæringslov i 2019 og Kunnskapsdepartementet har hatt utredningen på høring i 2020. Sametingsrådet bestemte å ha sin egen høring for å få innspill fra de samiske miljøene. Vi hadde høringsfrist 1. september som var tre måneder etter departementets høringsfrist. Det kom inn 12 høringsuttalelser. I høringsinnspillene ble det løftet frem at dagens opplæringslov hadde mangler i henhold til samisk opplæring. Innspillene har dannet grunnlag for vårt videre arbeid. Sametingets plenum behandlet saken i mars 2021 der Sametingsrådets innspill til utredningen samt forslag til endringer av forslag til ny opplæringslov ble vedtatt. Plenumsvedtaket ble sendt over til departementet etter behandlingen. Vi har hatt flere konsultasjoner med Kunnskapsdepartementet før forslag på ny Opplæringslov ble sendt ut på høring 26.august 2021. Vi har dessverre ikke fått tilstrekkelig gjennomslag for kravene våre, særlig kan vi nevne at vi i liten grad har fått gjennomslag for innspill knyttet til styrking av samiske opplæringsrettigheter. Det innebærer at samiske elevers opplæringsrettigheter ikke er blitt nevneverdig styrket i forslaget som er sendt ut på høring. Høringsfristen er i desember i år og vi håper

at vi skal få igjennom flere av våre krav i konsultasjonene vi skal ha med regjeringen før lovproposisjonen legges fram i Statsråd årsskiftet 2022/2023.

For Sametingsrådet har det vært viktig å sikre at de samiske parallelle likeverdige læreplanene ble fornyet samtidig med de nasjonale læreplanene. Læreplanene i LK20S og LK20 ble utarbeidet parallelt og tatt i bruk samtidig. Med dette har vi fått et kompetanseløft i det samiske samfunnet. Vi har aktivt arbeidet for og har lyktes med å få inn forsterket samisk innhold i samiske parallelle likeverdige læreplaner, men også bredt samisk innhold i alle nasjonale læreplaner. Vi har fått gjennom et kompetanseløft for alle trinn i den norske skolen om viktige samiske saker. Disse sakene inkluderer urfolkssituasjonen, konsekvensene av fornorskningspolitikken, samers rettighetskamp, samisk språksituasjon, samt samisk kultur og samfunnsliv. Vi er sikre på at den oppvoksende generasjonen på grunn av dette vil få en bedre og bredere forståelse av samer og samiske spørsmål.

I arbeidet med overordnet del som omhandler verdier og prinsipper for grunnopplæring og læreplanene har vi hatt både egen ressursgruppe bestående av samisk universitets- og høyskole sektor og lærere fra ulike språkområder i Sápmi som har bistått oss i arbeidet. Vi kan ikke få takket alle de som har bidratt i prosessene med nye læreplaner nok med den innsatsen de har gjort. Vi er fornøyde med innholdet i læreplanene og mener at disse danner et godt grunnlag for samisk innhold i opplæringen sammen med Overordnet del –verdier og prinsipper for grunnopplæringen og til fagfornyelsen som pålegger skolene å forvalte Norges felles kulturarv, som den samiske kulturarven er en del av.

Bedre tilrettelagte nasjonale prøver for samiske elever

Kunnskapsdepartementet har gitt Utdanningsdirektoratet i oppdrag å utarbeide en helhetlig plan for prøvefeltet - prøver i fagfornyelsen. Sámi allaskuvla, ved Senter for samisk i opplæringa, er også inkludert i dette oppdraget. Sametingsrådet har flere ganger fremmet behovet for samiske prøver for statsråden på referansegruppemøtene for fagfornyelsen. Vi har vært i dialog med Kunnskapsdepartementet, Utdanningsdirektoratet og Senter for samisk i opplæringa om oppdraget. Sametingsrådet mener at det skal utvikles egne prøver i lesing på samisk, og ikke oversettelse av leseprøvene fra norsk. Allikevel foreslår Utdanningsdirektoratet at det ikke skal lages nasjonal prøve for lesing i samisk. Vi har bedt om konsultasjoner om saken.

Forebygge mobbing

Partnerskap mot mobbing fortsetter i ny periode 2021-2025, hvor vi har hatt representasjon. Sametingsrådet skrev også i perioden under på erklæring om å delta i arbeidet med å forbygge digital mobbing.

Sametingsrådet har sammen med andre samiske fagmiljøer satt fokus på samiske barn og ungdoms helse, deriblant problematikk om mobbing, medienes negative vinkling på nyhetssaker som omhandler samiske forhold samt sjikanepreget omtalene på sosiale medier. Vi har bidratt med tilskudd til enkeltkommuner og samiske sentre til temakvelder og ungdomskonferanser om temaene.

Samisk undervisning i Hattfjelldal videreføres

Areal, miljø og klima

Endring av mineralloven

Regjeringen satt i 2020 ned et minerallovutvalg som har som formålet å vurdere og foreslå endringer i mineralloven. Sametingsrådet fikk mulighet til å komme med innspill til mandat og foreslå et utvalgsmedlem. Sametingsrådet har også hatt møter med utvalget for å presenter det samiske perspektivet i mineralsaker. Utvalgets arbeid skal ferdigstilles i slutten av dette året.

Bedre mobil- og infrastruktur i samiske områder

Sametingsrådet har i perioden jobbet for bedre mobil og internetdekning i Sápmi. Hovedutfordringen er manglende infrastruktur som strøm og samband i beite og ferdselsområder generelt. Forholdene i visse områder vil bli vesentlig bedre når alt radioutstyr, inklusive antenner byttes ut på punktene langs E6, E45 og FV92. Dette skjer sannsynligvis innen 2024. Sametingsrådet er i dialog med Telenor om utbygginger. Telenor er positive, men utfordringen er at de ikke kan ta de store kostandene slike utbygginger vil kreve, alene. Andre finansierer må også på banen.

Verneprosesser skal ikke hindre lokal samisk bruk av arealer

Sametingsrådet støttet opp om Sametingets oppnevnte representanter i verneområdestyrene ved å invitere til en fysisk og en digital samling i løpet av oppnevningsperioden. Møtene ga en mulighet for samiske styrerepresentanter til å utveksle erfaringer og få verktøy for styrearbeidet.

Vi fremmet en redegjørelse til Sametingets plenum i 2021 om arealvern i Sápmi, der løftet vi fram viktige problemstillinger som vi ser er nødvendig at vi prioriterer i fremtiden.

Næringer

Styrke verdiskapning i primærnæringene og kombinasjonsnæringene

Næringsmeldingen Šattolaš Sápmi ble vedtatt av Sametingets plenum i 2019. Hovedmålet for Sametingets næringspolitikk er: «*Samiske områder skal ha sterke næringer som utvikler og opprettholder livskraftige samiske samfunn*»

Meldingen legger opp til å spisse næringspolitikken på samiske næringer og samisk samfunnsutvikling. Innen politikktutvikling skal primærnæringene, duodji, kreative næringer, samisk reiseliv og variert næringsliv prioriteres. Våre næringsrettede midler skal prioritere førstegangsetablerere, tidligfase innovasjon, forskning og utvikling, investeringsprosjekter, nettverksprogram og kompetanseheving og samarbeid med andre aktører.

Vi har i perioden økt rammene for primærnæringene fra 7,5 millioner kroner i 2019 til 11,7 i 2020. Med denne økningen har Sametingsrådet kunnet prioritere mange flere prosjekter innen primærnæringene. Vi åpnet også i 2020 for finansiering av nybygg i jordbruket og finansiering av større utbygginger. Med denne endringen kan vi være med å finansiere flere nybygg og ombygginger for løsdrift. Fortsatt er det flere bruk som har bås fjøs og som vil måtte legge om til løsdrift innen 2034.

Økt matproduksjon

Sametingsrådet har i perioden igangsatt flere prosjekter som har til hensikt å øke matproduksjon i samiske områder. I 2018 satte vi i gang, etter initiativ fra geitenæringen i Troms og Nordland et prosjekt for å få flere geitebønder til å utnytte kjejkjøttet på en bedre måte. Prosjektet har fått bra oppslutning, men det har vært utfordringer knyttet til lønnsomhet, og til å få flere til å spise kjejkjøtt. Sammen med Innovasjon Norge har vi initiert et mat- og reiselivsprosjekt som ble igangsatt i 2018. Visjonen for prosjektet er at Nord-Norge skal bli en internasjonalt kjent mat- og reiselivsregion. Lokalmatprosjektet Máistu (betyr smak på nordsamisk), er et prosjekt som også er satt i gang i perioden. Dette er en møteplass mellom videreførelse av reinkjøtt og kjøkkensjefer. Trenden blant forbrukerne viser at nysgjerrigheten og interessen for mat er stor og voksende. For å skille seg ut som restaurant må det være en historie bak som gjør at restaurantens gjester opplever de får noe unikt, derfor er det fokus på storytelling i Máistu. I 2021 har vi igangsatt Bedriftsutviklingsprogrammet Faamoe: Lokalmat. Formålet er å styrke bedriftenes merkevare, øke kunnskapen og bevisstheten omkring budsjettplanlegging, kostnadskontroll, samt ha fokus på å øke salgsinntektene. Det er lokale matserveringssteder fra kommunene Karasjok, Tana, Porsanger, Kautokeino og Nesseby som er målgruppen.

Helhetlig vurdering av reindriften

Sametingsrådet oppnevnte i 2018 sammen med Norske Reindriftsamers Landsforbund et lovutvalg. Reindriftsrettsutvalget skal foreta en helhetlig gjennomgang av reindriften og vurdere behov for endringer i loven for å styrke den enkelte reindriftsutøvers rettsstilling og næringens arealvern samt vurdere lovbestemmelsene om fastsetting av reintall. De skal også klargjøre skillet mellom

privatrettslig styring og offentligrettslig forvaltning, samt vurdere siidaandelenes stilling. Utvalget skal levere sin rapport 31. januar 2022.

Styrke reindriften som familiebasert næring

Det er foretatt endringer i støtteordningen for reindrift i 2020. Dette fordi det har vært et ønsket om å få økt oppmerksomhet rundt støtteordningene til reindriften. Inne i dette ligger den familiebaserte reindriften, der søkere kan søke om prosjekt eller tiltak som styrker den familiebaserte reindriften.

Reindriftsrettsutvalget har i forbindelse med sitt arbeid gjennomført et seminar om likestilling og familiebasert reindrift, i januar 2021, hvor lovutvalget ønsket å få mere innspill om den familiebaserte reindriften, og om den kan styrkes på noen måte i forslaget til ny reindriftslov.

Sametinget som premissleverandør for reindriftpolitikken

For å styrke innsatsen på området har Sametingsrådet styrket de administrative ressursene i perioden, dette har gitt resultater. Vi har blitt mer tydelige og fått mer gehør for vår reindriftpolitikk. Vi har blant annet deltatt på Statsforvalterens dialogforum, vi har gitt høringsuttalelser og gjennomført konsultasjoner i saker som har hatt betydning for reindriften, vi har deltatt i Landbruks- og matdepartementet utvalg for utarbeidelse av kriterier og indikatorer til bærekraftsmålene i reindriften og fått igjennom viktige innspill til de årlige reindriftsforhandlingene.

Arbeidet med Reindriftsrettsutvalget har stått sentralt. Sametingsrådet har kommet til enighet med Landbruks og matdepartementet at konsultasjoner på området utvalget berører i forslag til ny reindriftslov ikke blir behandlet før reindriftsrettsutvalget er ferdig med sitt arbeid.

Forvaltning av rovvilt er en sak som Sametingsrådet har hatt mye fokus på. Vi har i perioden gjennomført to seminar om rovvilt, et for å øke kunnskapen om rovviltforvaltning og rovviltpolitikk i samiske områder og et for å øke kunnskap om tradisjonell samisk kunnskap om reindrift og rovvilt og implementering av denne kunnskapen. Det siste ble gjennomførte i samarbeid med Miljødirektoratet og Norske Reindriftsamers Landsforbund.

Sametingsrådet har gjennomført flere møter og konsultasjoner med regjeringen der det er gitt uttrykk for at dagens rovviltpolitikk og forvaltning skaper store problemer for beitenæringene. Vi har blant annet konsultert om endringer i rovviltforvaltningen. Det ble oppnådd enighet om endringene unntatt nødvergebestemmelsen for avlving av vilt. Vi ønsker ikke en innskjerping av nødvergebestemmelsen og mener at endringen som ble foreslått er å forstå som en innskjerping.

Sametingsrådet har sett at det har vært behov for å se på praksisen for registrering av rein drept av rovvilt. Av den grunn er det i 2021 gjennomført flere møter med Statens naturoppsyn om deres praksis i Finnmark knyttet til registrering av rein drept av rovvilt. Vi ble enige om at det er behov for flere rovviltkontakter og at det er nødvendig at reieiere får opplæring i å dokumentere tap forårsaket av rovvilt.

Sjøsamisk næringsstrategi

Sametingets plenum behandlet saken om "Næringsutvikling i sjøsamiske samfunn" i 2017 og vedtok blant annet at Næringsutvikling i sjøsamiske samfunn bør følges opp med en årlig sak i plenum. Fra 2018 har Sametingsrådet lagt fram en årlig sak om fiskeripolitikk for Sametingets plenum.

Flere konkrete tiltak er blitt fremmet i disse årlige sakene. Sametingsrådet har fulgt opp tiltaket om egne fangstkvote av hval/småhval for de som bor i sjøsamisk fiskerirettighetsområdet. Forslaget ble sendt over til departementet og de har sendt den videre til Havforskningsinstituttet for vurdering hvor den fortsatt ligger. I 2020 ble Sametingsrådet i samarbeid med Bivdu, enig med Fiskeridirektøren om et prøvofiske med rekestrål i ytre deler av Porsangerfjorden, samt økt antall tillatte teiner per fartøy og per person.

Fiskeridirektoratet og Havforskningsinstituttet har i samarbeid med oss utarbeidet et prosjekt for å kartlegge økosystemet i Tana- og Porsangerfjorden. Formålet er å se på mulighetene for å høste i disse to fjordsystemene basert på en økosystembasert tilnærming. Toktene startet i oktober 2018.

Sametingsrådet har i perioden jobbet aktivt med kvotebestemmelser. Vi har opprettholdt kravet om at retten til fiske som er nedfelt i Deltakerloven skal ivaretas, og at retten som gjelder fiske skal være uavhengig av om fisket foregår i åpen eller lukket gruppe, at retten til fiske (kvotene) skal være gratis, og mulig å leve av. Sametingsrådet har i norsk/russiske fiskerikommisjonen gått inn for at fiskekvotene (TAC) for de ulike bestandene i nordområdene settes slik at en sikrer en langsiktig og bærekraftig forvaltning av fiskebestandene i nord, og en totalfredning av loddebestanden i de neste 5 årene. Vi fikk delvis medhold og kvotene (TAC) - utenom blåkveite - ble satt innenfor Sametingets forslag. Kommisjonen gikk også inn for å ikke åpne for et loddefiske i 2020. Kongekrabbekvoten er viktig for fiske i de samiske områdene og Sametingsrådet foreslo for Nærings- og fiskeridepartementet å øke den tillatte bifangsten av kongekrabbe for konvensjonelle garn- og linebåter til 3%. Resultatet av dette ble at kvoten ble økt fra én til tre prosent i det kvoteregulerte området i 2021.

Riksrevisjonens undersøkelse av kvotesystemet i kyst- og havfisket konkluderte med at endringer i kvotesystemet har vært rettet mot økt lønnsomhet i flåten, men at disse endringene har bidratt til redusert fiskeriaktivitet i mange kystsamfunn, og at mange av endringene har utfordret etablerte fiskeripolitiske prinsipper, og ikke vært godt nok konsekvensutredet. Sametingsrådet har krevd at undersøkelsen må følges opp med en tilleggsundersøkelse om samers rett til fiske. Dette har ikke blitt fulgt opp av Stortinget.

Melding St. nr. 32 (2018-2019) Et kvotesystem for økt verdiskapning ble behandlet i Stortinget i 2020. Sametingsrådet har krevd å få utredet ulike sider som gjelder kvotemeldingens konsekvenser for sjøsamiske lokalsamfunn. Det er ikke avklart hvorvidt dette vil bli tatt til følge.

Fjordfiskerinemnda skal styrke forvaltningen av fjordfiskeriene, med særlig vekt på samisk bruk og denne brukens betydning for samiske lokalsamfunn. Sametingsrådet har i hele perioden pekt på at nemda har for lite ressurser til å gjøre den jobben de er satt til å forvalte. Dette har gjort det vanskelig å rekruttere kandidater til nemda. Vi har tatt dette opp med Fiskeridirektoratet i 2018 og med Nærings- og fiskeridepartementet i 2019. Vi ble da enige om at det skulle gjennomføres en evaluering av nemnda i 2020 som skulle se på ulike sider ved drift og mandat for Fjordfiskerinemnda. Evalueringen er ennå ikke ferdigstilt.

Jordbruk som sentral matprodusent

Det treårige prosjektet SápmiAgri ble avsluttet i 2020. Sametingsrådet konkluderer med at prosjektet har vært vellykket og at utviklingen ville ha vært negativ om prosjektet ikke hadde blitt realisert, og spesielt når vi tar i betraktning at den offisielle landbrukspolitikken i prosjektperioden forutsatte redusert melkeproduksjon og lavere sauekjøttproduksjon. Prosjektet omfattet kommunene Nesseby, Tana, Karasjok, Porsanger og Kautokeino.

Sametingsrådet har i perioden bevilget tilskudd til nybygg, utvidelser og ombygginger av driftsbygninger både innenfor sauehold, geitehold, melkeproduksjon, ammekuproduksjon og hagebruk. De som har bygd ut har fått tidsmessige bygninger og dermed sikret driverne en sikker arbeidsplass.

Samisk utmarksbruk. Sikre kunnskapsoverføring i tradisjonell kunnskap til fremtidige generasjoner

Sametingsrådet har i perioden påbegynt arbeidet med å opprette et forsøksprosjekt som har som mål at regulering av motorferdsel i utmark skal ta hensyn til samiske lokalsamfunns tradisjonelle bruk og nye former for praksiser. Vi har jobbet med å kartlegge hva som må til for å kunne fremme en søknad etter lov om forsøk i offentlig forvaltning. Vi har hatt møter med flere kommuner om deltagelse, men vi har dessverre ikke klart å få prosjektet i gang i denne perioden.

Laksefiske har alltid stått sentralt i den samiske kulturen og utgjør et viktig grunnlag for samisk kultur og næring for de som har tilgang til ressursen både i elv og sjø. Derfor fremmet Sametingsrådet en melding om laks i 2021. Målet for vår laksepolitikk er å sikre lokal og bærekraftig forvaltning gjennom at tradisjonell kunnskap likestilles med forskning slik at laksefisket kan videreføres som en grunnleggende del av samisk kultur. En vesentlig forutsetning for at laksefiske er at vi har bærekraftige laksestammer og at de som bor nært ressursen også skal forvalte den. Det er de som har den tradisjonelle kunnskapen som har den beste forutsetningen til å forvalte ressursene på en bærekraftig måte. Vi har igangsatt arbeidet med utarbeidelse av en handlingsplan.

Vi har en egen tilskuddsordning som skal øke den tradisjonelle kunnskapen i grunnskolen. Det har i perioden blitt gitt tilskudd til tiltak som skal bidra til økt bruk av samisk tradisjonell kunnskap i skoleverket og hvor kunnskapsoverføring fra eldre til yngre skjer med fokus på birgen, duodji og samisk opplæring der elever gjennom praktisk arbeid gjennomfører ulike samisk tradisjonelle tiltak.

Gjennom fagfornyelsen har også tradisjonell kunnskap fått mere plass i ulike fag på skolen enn tidligere. Vi ønsker derfor å gjøre tilskuddsordningen mer kjent. Vi har ambisjon om at denne tilskuddsordningen i større grad enn i dag skal bidra til at flere skoler får muligheten til å jobbe med praktiske prosjekter som samtidig har samisk språkopplæring og samisk kultur i fokus.

Styrke tilgang til risikovillig kapital

Vi har gode tilskuddsordninger til utviklingstiltak og investeringer som bidrar til betydelig grad av nyskaping og bedriftsutvikling.

Sametingsrådet mener at det er behov for etablering av et nytt investeringsfond i Norge som ivaretar urfolksinteresser. Det finnes flere ulike investeringsfond og såkornfond, men ingen fond som retter seg spesifikt mot bærekraftig næringsutvikling i urfolksområder. Derfor har vi i Meld. 37 (2020-2021) *Samisk språk, kultur og samfunnsliv - Næringsgrunnlag for levende samiske lokalsamfunn*, foreslått at det skal etableres et investeringsfond for samiske bedrifter som kan ta høyere risiko enn andre typer finansiering. Vi håper dette vil bli fulgt opp av regjeringen.

Støtte samisk reiseliv

Sametingsrådet har økt tilskuddet til samiske reiselivsbedrifter med over 200 % fra 2018 til 2020.

Vi har også i perioden igangsatt flere prosjekter innenfor reiseliv. I 2018 ble det treårige prosjektet Johtit igangsatt. Her jobber 25 samiske reiselivsbedrifter i Nord-Norge og Trøndelag sammen for å øke verdiskapningen i samisk reiseliv. Målet er å profesjonalisere, fornye og synliggjøre tilbudet av samiske opplevelser på en kundeorientert måte. Vi vil skape framtidens samiske reiselivsopplevelser og synliggjøre disse til de riktige kundene, samt få fram bredden av samisk kultur. Prosjektet ble ferdigstilt i 2021.

I 2019 igangsatte vi Vahca-prosjektet. Dette er et samarbeidsprosjekt mellom Tromsø kommune og oss. Vi opplever en enorm vekst i vinterturismen i Nord-Norge. Dette har medført økt etterspørsel etter samiske kulturopplevelser. Vi har sett at det er et behov for å kvalitetssikre bransjen og måten samisk kultur blir fremstilt på. Visit Tromsø har derfor jobbet med å utvikle etiske retningslinjer for samisk reiseliv. Disse skal brukes ovenfor medlemsbedriftene til Visit Tromsø, men kan også brukes andre steder i landet. Samfunnsløftet (Sparebanken Nord-Norge) har delfinansiert prosjektet. Arbeidet har resultert i mange delprosjekter: (1) Etiske retningslinjer -En for samiske reiselivsbedrifter i Tromsø-regionen og en for handelsnæringen i Tromsø. (2) En kortfilm om hvordan samisk ungdom ser samisk reiseliv i år 2030. (3) Hva er den lokale samiske historien i Tromsø. Denne skal innlemmes i merkevaren Tromsø, samt føre til en kunnskapsbank for det øvrige reiselivet. Alle disse delprosjektene er igangsatt i 2020.

Vi har også satt i gang et arbeid med felles sertifisering av presentasjon av samisk kultur mellom de tre Sametingene. Samisk parlamentarisk råd har satt prosjektet på sin handlingsplan. Det skal lages og presenteres etiske retningslinjer om hvordan samisk kultur best kan presenteres, markedsføres og benyttes positivt i turistvirksomhet.

Økt støtte til kultur-, kreative- og innovative næringer

Sametingsrådet har økt tilskuddet til kreative næringsbedrifter med i underkant av 500 % fra 2018-2020.

For å jobbe med utviklingen av kultur-, kreative og innovative næringer har Sametingsrådet satt i gang flere store prosjekter. «Hutkás gielda» er et prosjekt som skal bidra til å skape en modell som gjør at kreative næringer vokser. Det unike med dette prosjektet er at det skjer over en kort periode og ønsket er å få frem synlige resultater (tiltak) raskt. Høsten 2018 startet vi Hutkás Gielda i Guovdageaidnu.

Bedriftsutviklingsprogrammet Faamoe ble startet i 2010. Kreative næringsbedrifter som ønsket å bli mer lønnsomme har vært målgruppen for programmet. Programmet ble avsluttet i august 2020. Det

har vært 7 bedrifter med i programmet siden 2010. Programmet har vist positive resultater for deltagerbedriftene gjennom at de har fått bedre økonomi, utvidet sitt nettverk og fått styrket bedriften sin merkevare.

Vi har også gjennom flere år arrangert Dáhttu-programmet som har gitt meget gode resultater. Deltakerne i Dáhttu 2.0 er bedrifter med vekstambisjoner. De har vært i Reykjavik hvor de fikk møte andre lignende bedrifter, knytte kontakter og erfare hvordan små bedrifter i Reykjavik jobber med eksport. Det er også arrangert en Dáhttu gründer i Troms/Nordland området. I alt var det 8 bedrifter som gjennomgikk kurset. Deltakerne har høynet sin kompetanse og dannet interne nettverk gjennom Dáhttu-programmet.

Vi arrangerte Šoop Šoop -Sámi Design Days i 2020. Dette var den første profesjonelle samiske designmessen som er blitt arrangert i Norge. Det var bedrifter fra hele Norge til stede, blant dem Nasjonalmuseet og Norsk husflid. Det var i alt 18 samiske designere til stede og disse var veldig fornøyde. Det ble samtidig arrangert en duodjiworkshop av Pia Katarina Jannok.

Prosjektet Immateriell kulturarv i Sápmi, som også er et tiltak i Samisk parlamentarisk råd sin handlingsplan, ble startet opp som et forprosjekt i 2020 og avsluttet i mars 2021. Vi har hatt hovedansvaret for prosjektet. Sametingene i Sverige og Finland har vært i kontaktgruppen. Forprosjektet hadde som mål å skissere et system for vern og forvaltning av samisk immateriell kulturarv. Til tross for at det i pandemiperioden har blitt brukt digitale møteplasser i prosjektet har vi opplevd at det har vært utfordrende å forankre og involvere samiske miljøer og de øvrige Sametingene. Prosjektet har hatt webinarer for kunnskapsløft og involvering, samt kartlagt prosesser, vedtak og prinsipper de tre Sametingene har innenfor feltet. Prosjektet har også hatt en utøvende del hvor vi har bistått om lag 15 enkeltsaker knyttet til vern og bruk av samisk kultur i ulike sammenhenger. I den korte perioden prosjektet har virket så har vi sett en positiv utvikling i anerkjennelse av og kunnskap om samiske rettigheter og kulturarv, også blant store selskap i næringslivet.

Duodji

Styrke stipend- og lærlingeordninger i reindrift, duodji og andre primærnæringer

Sametingsmelding om duodji som næring ble vedtatt av Sametingets plenum i 2018, hvor det overordnede målet er å utvikle duodji som en framtidsrettet og attraktiv næring. Meldinga har seks innsatsområder, hvorav rekruttering av unge til næringa er ett av dem. Sametinget har tilskuddsordninger både for elever i videregående skole og høyskole, hospitering hos etablerte bedrifter og en støtteordning for opplæringskontor. Duodjeinstituttet som får direktetilskudd fra Sametinget, har også en veiledningsvirksomhet og tar imot lærlinger.

Vi gir et årlig direkte tilskudd til Opplæringskontoret i reindrift og duodji. De koordinerer og effektiviserer de tilsluttede lærebedriftenes opplæring av lærlinger og lære kandidater i reindrift og duodji. Formålet er å utdanne ungdom til dyktige fagarbeidere i reindrift og duodji. Opplæringskontoret videreutdanner lærebedrifter med sikte på å ta fagbrev og kompetansebevis.

Vi gir duodjistipend til elever i videregående skoler, elever som tar helårig duodji ved Samernas utdanningscentrum i Jokkmokk og studenter fra Norge som på heltid/deltid tar duodji ved Sámi allaskuvla på bachelor- og masternivå.

Økt støtte til duodji og melding om duodji

Sametingsmelding om duodji som næring har seks innsatsområder, hvorav ett er «virkemidler tilpasset duodjinæringen». Sametingsrådet gjennomfører forhandlinger med duodjiorganisasjonene i forbindelse med de årlige duodjiavtalen. Dette skal sikre at duodjimiljøene er med å bestemme virkemiddelbruken innenfor duodji.

Evaluering av duodjiveilederordningen

I 2019 evaluerte vi Duodjeinstituttet og veilederordningen. Evalueringen viste blant annet at Duodjeinstituttet ikke i tilstrekkelig grad hadde kompetanse innenfor næringsutvikling, men innehar høy kompetanse innenfor immateriell kulturarv.

Kultur og kulturminnevern

Tilbakeføring av kulturarvgenstander og sikre god oppbevaring av disse. Bååstede-prosjektet

Vi har i perioden finansiert arbeidet med en juridisk tilbakeføring av om lag 1600 gjenstander fra Norsk folkemuseum og Kulturhistorisk museum til de samiske museene. Nå gjenstår det å oppgradere og tilrettelegge magasiner og utstillingslokaler for mottak. Vi har allerede finansiert en stor del av dette og derfor vil flere samiske museer kunne motta gjenstandene i løpet av 2022.

En redegjørelse om samisk media

Sametingsrådet har i perioden fremmet en redegjørelse for samiske media. Vi ønsket gjennom redegjørelsen å igangsette arbeidet med å utforme en helhetlig samisk mediepolitikk, fordi vi så at det var et behov for at Sametingets plenum fikk diskutert viktige kjerneverdier i samisk media og hvilken rolle vi skal ha i utviklingen av samiske medier. I redegjørelsen la vi også vekt på utvikling av medietilbudet til samisk ungdom.

Gode betingelser for Samisk internasjonal filmsenter

Sametingsrådet har i perioden styrket direktetilskuddet til Internasjonalt Samisk Filminstitutt. Filminstituttet får også midler til drift fra Kulturdepartementet. Vi er glad for å se at satsingen på samisk film har gitt resultater, og at samiske filmer vinner en rekke internasjonale priser. De jobber også med kompetanseheving, dubbing av samiske filmer og utvikling av tv-serier i samarbeid med NRK. Vi har også støttet byggingen av Duottar Studio, samt en rekke filmprosjekter av samiske filmskapere.

Kulturbygg Saemien Sijte, Várdobáiki, Beaivváš teater, samisk kunstmuseum

Beaivváš Sámi Našunálateáhter – nytt teaterbygg.

Sametingsrådet har gjennom hele perioden arbeidet for realisering av nytt teaterbygg for det samiske nasjonalteateret Beaivváš. Byggesaken har fulgt trinnene og prosessen for statlige byggeprosjekter og ordningen for samiske kulturbygg. Vi har bidratt til finansiering av utredningsfasen, med behovsanalyse eller mulighetsstudie.

Sametingets plenum har gitt sin tilslutning i ulike stadier i saksprosessen, inkludert når alternativet om samlokalisering av teater- og skolebygg ble utredet og besluttet videreført. Sametingsrådet har deltatt i prosjektrådet i ulike faser av byggeprosessen. Det har vært en god prosess og godt og konstruktivt samarbeid i prosjektrådet.

Den 30.08.21. presenterte entreprenør, arkitekter og Statsbygg vinnerprosjektet for nye Beaivváš og Samisk videregående skole i Kautokeino. Under forutsetning av bevilgning i statsbudsjettet i 2022, skal oppstart være i mai 2022, og byggetid frem til vinteren 2024, og en prøvedriftsfase fra da av.

Saemien Sijte

Etter mange år for å få på plass et museumsbygg på Snåsa skal det nye museumsbygget for Saemien Sijte ferdigstilles, med overtakelse av bygget i desember 2021 og offisiell åpning i juni 2022. Bygget er finansiert over Statens husleieordning, der vi har garantert for husleien. Vi er samtidig i ferd med å øke driftsbevilgningene for at museet skal kunne øke aktivitetene og møte et større publikum. Bååstede-gjenstandene vil få en sentral plass i utstillingen.

Várdobáiki samisk senter

Várdobáiki samisk senter kjøpte et bygg i Evenskjer sentrum og flyttet inn der i 2020. Vi har støttet kjøpet og ombygging av magasiner og utstillingslokaler. I 2022 vil Bååstede-gjenstandene mottas og stilles ut.

Samisk kunstmuseum

Prosessen med opprettelsen av Samisk kunstmuseum er godt i gang. Meld St. 23 (2020-2021) Musea i samfunnet -tillit, ting og tid har samisk kunstmuseum som en av sine satsninger. Statsbygg har gjennomført en konseptvalgutredning der det er sett på ulike ambisjoner for omfang, størrelse, samarbeidsparter og lokalisering av museet. Sametingsrådet har vedtatt å se nærmere på alternativene for et kunstmuseum i et Sápmi-perspektiv og kulturhistorisk arbeid i et regionalt perspektiv. Det jobbes nå med en mulighetsstudie som ser på alternativer for rehabilitering av dagens bygg, tilbygg og nybygg. Forutsetningen er at det samtidig sikres tilfredsstillende magasiner til

Bååstede-gjenstandene. Kulturdepartementet har bevilget totalt 7 millioner kroner til innkjøp av samisk kunst som en del av krisepakken for koronapandemien. Kunstverkene skal inngå i samlingene til det kommende kunstmuseet.

Saviomuseet

Vi ser at det er behov for større og mer egnede lokaler for samlingen av John Savios kunst i Kirkenes, som i dag disponerer 150 kvm på Grenselandsmuseet. Nye lokaler til dette er omtalt i tiltakspakken i Meld St. 23 (2020-2021) Musea i samfunnet -tillit, ting. Sametingsrådet arbeider nå i samarbeid med Statsbygg med en forstudie for å se på mulige egnede lokaler.

Utvikling av Ávv Saami mu'zei i Njauddâm til en nøkkelfunksjon for skoltesamisk duodji, kultur og språk

Ávv Saa'mi Mu'zei får direktetilskudd til museumsdrift og Tana og Varanger museumssiida får direkteskudd til skjøtsel av Skoltejord i Neiden. Bååstede-gjenstandene fra Sør-Varanger er allerede utstilt i Ávv Saa'mi Mu'zei basisutstilling. Museet fungerer som en møteplass med blant annet filmvisninger og håndverkskurs med basis i tradisjonelle teknikker og skoltesamisk kulturarv

Følge opp arbeidet og sikre dokumentasjonssenter mot Altaelva i Máze

Sametingsrådet har bevilget midler til et forprosjekt for å etablere et dokumentasjonssenter av Alta-Kautokeinosaka. Vi har i den forbindelse inngått en samarbeidsavtale med RidduDuottarMuseat og arbeidet forankres gjennom en referansegruppe der blant annet Samisk arkiv er med.

Sikre daglig drifta av Samisk hus i Oslo

Sámi Viessu Oslo AS får direkte tilskudd fra oss årlig. Tilskuddet har i perioden økt med 58 % så i 2021 var tilskuddet i overkant av 1,5 millioner kroner. Huset har en rekke aktiviteter knyttet til språk, duodje og ulike kunst- og kulturaktiviteter. I takt med økte aktiviteter og økt administrasjon har det vært noen utfordringer knyttet til kontinuitet i daglig ledelse. I 2021 er det blitt utarbeidet en rapport som anbefaler en gjennomgang og bedring av rutiner i forbindelse med administrasjon og regnskapsføring. Ny styreleder er blitt valgt.

Etablering av samisk hus i Tromsø

Det er etablert en prosjektgruppe som skal jobbe med etablering av samisk hus i Tromsø. Sametingsrådet har våren 2021 hatt møte med prosjektgruppa. Det er ennå ikke avklart organisasjonsform, eierskap, finansiering eller lokalisering. Etablering av Samisk hus i Tromsø er omtalt i et eget punkt i samarbeidsavtalen med Troms og Finnmark fylkeskommune.

Vi har høsten 2021 fått forespørsel om å sitte i ett interimsstyre som har til hensikt å jobbe med formalitetene frem mot opprettelsen og eierskapsprosessen rundt Samisk Hus Tromsø. I tillegg til oss, deltar også Troms og Finnmark fylkeskommune og Tromsø kommune med hver sin representant.

Etablere et institusjonelt hjem for vuelie/luohti/vuolle

I samråd med Samisk kunstnerråd iverksatte Sametingsrådet i 2018 et forprosjekt som skulle se på muligheten for å etablere et institusjonelt hjem for vuelie/luohti/vuolle. Samiske musikk- og joikemiljø har vært med i prosjektet. Det er utarbeidet en rapport med redegjørelser og anbefaling om hva et institusjonelt hjem eller senter for joik kan inneholde og hvilken organisasjonsform den bør ha.

Vi har vurdert prosjektrapporten og vil følge den opp i samarbeid med aktuelle organisasjoner og relevante aktører.

Sikre utviklingsmuligheter for samiske festivaler

Vi har gjennomført dialogmøter med enkeltfestivaler, men vi har ikke hatt kapasitet til årlige møter med alle festivaler. Vi har hatt felles seminarer og møter for de samiske kulturinstitusjonene hvor også de samiske festivalene har deltatt.

Sametingsrådet har i budsjettssammenheng søkt å gi løft til noen festivaler for å møte deres behov, og generelt bidra til festivalenes utviklingsmuligheter. Det er også gitt noe støtte over søkerbaserte ordninger.

Korona pandemien i 2020 og 2021 har vært utfordrende for festivalene, med uforutsigbarhet og usikkerhet. Flere har måttet avlyse eller kraftig redusere arrangement. Vi har hatt dialog med festivaler om deres situasjon. Sametingsrådet har ikke krevd tilbake tilskudd fra de som får faste driftstilskudd for arrangement som ikke blir gjennomført som følge av koronapandemien.

Kulturhus i Røros

I 2019 kom Samisk kultursenter på Røros, Aajege inn som direktetilskudd på Sametingets budsjett. Senteret har en rekke aktiviteter innen blant annet duedtie, dokumentasjon av samisk kulturhistorie, sørsamisk språk og kulturfestivalen Raasten Rastah.

Samiske kulturminner

«Áimmahuššan - sametingsmelding om samisk kulturminnevern» ble vedtatt av Sametingets plenum i mars 2021. Meldinga er et etterspurt og nødvendig styringsverktøy i den samiske kulturminneforvaltningen. Den gir retning for de ulike innsatsområdene på feltet, og særlig på krevende felt som forvaltning av samiske helligsteder og samisk skjelett- og gravmateriale. Den gir også et refleksjonsgrunnlag for framtidig ansvarsfordelingen mellom Sametinget og den øvrige kulturminneforvaltningen, med utgangspunkt i vår rett til å forvalte forhistoriske kulturminner som del av vår kulturarv. Meldinga har også klargjort viktigheten av strategiske satsinger på samisk kulturminneregistrering for eksempel i sørsamisk områder og andre samiske bruksområder som er lite undersøkt.

Sametingsrådet har i perioden medvirket til at samiske kulturminner gjennom Lov for kulturminner har fått en fast fredningsgrense satt ved 1917. Tidligere hadde samiske kulturminner en flytende fredningsgrense på 100-år.

I 2020 ble vi gjennom forskrift gitt utvidet myndighet på kulturminnefeltet herunder dispensasjonsmyndighet for freda samiske kulturminner, ansvar innen samisk fartøyvern og statens samiske kulturhistoriske eiendommer. Sametingsrådet har gjennom konsultasjoner aktivt jobbet for at ansvaret som Sametinget har som kulturminnemyndighet skal nedfelles direkte i kulturminneloven, og ikke gjennom forskrift. Av den grunn er vi fornøyd med at det i Meld. St. 16 (2019-2020) «Nye mål i kulturmiljøpolitikken; Engasjement, bærekraft og mangfold», går fram at regjeringen vil utarbeide en ny kulturmiljølov og at de i den forbindelse ønsker å utrede Sametingets myndighet etter kulturminneloven, herunder hvordan myndigheten skal overføres.

Det ble i perioden 20011 – 2019 gjennomført et omfattende registreringsprosjekt for automatisk freda samiske bygninger. Resultatet av prosjektet var en økning på rundt 900 automatisk freda samiske bygninger. Dette har betydd en stor endring i vårt forvaltningsansvar. Etter prosjektet har vi jobbet aktivt med rådgivning av eiere, oppfølging av bygningsmassen og oppdatering av bygningenes tilstandsgrad. Arbeidet er i en etableringsfase, og det kreves stor innsats i årene som kommer for å sikre den samiske bygningsarven en tilsvarende god forvaltning og et tilstandsnivå som den øvrige freda bygningsmasse i landet.

Som en del av oppfølgingen er vi engasjert i rådgivning av kommunene gjennom prosjektet «Kulturminner i kommunene». Arbeidet skal hjelpe kommunene med å identifisere verneverdig samisk bebyggelse som kommunene kan bruke i arbeidet med å styrke samisk bygningsarv. Vi har også et fellesprosjekt med Troms og Finnmark fylkeskommune om utvikling av kunnskapssenter for kulturmiljø og bygningvern.

Gjennom deltakelse i nasjonale satsinger innenfor kulturminnefeltet, arbeider vi kontinuerlig med å synliggjøre samiske kulturarv, - tilstedeværelse og -landskapsbruk. Synliggjøring bidrar til å fortelle den samiske historien og tilstedeværelsen. Vi arbeider blant annet med å formidle samiske kulturmiljøer ved hjelp nye digitale metoder, av kulturstier, skilting og annen tilrettelegging. De samiske språkene benyttes aktivt i denne formidlingen.

Várjjat siida med Ceavccageađgi, Noiddiidčearru og Gollevárre er våre forslag på nytt verdensarvsted med urfolksperspektiv til UNESCOs liste over verdens kulturarv. Å få inn et nytt verdensarvsted på UNESCOs verdensarvliste er en lang prosess som krever mye arbeid over lang tid. Under denne siste valgperioden har Sametingsrådet fått i stand en ekspertvurdering av verdensarvforslaget, utarbeidet av UNESCOs ekspertorgan International Council on Monuments and Sites (ICOMOS). Rapporten er

et viktig grunnlag for det videre arbeidet med hvilke områder som bør stå på Norges tentative verdensarvliste.

Sametingsrådet har bidratt til en oppgradering av parkeringsplassen ved kulturminneområdet Ceavvcageadgi med betydelig økonomisk støtte. I forbindelse med dette arbeidet er også arealet rundt eksisterende informasjons bygg og tilhørende ankomststier utbedret. Hele kulturminneområdet fremstår nå på en mye bedre måte enn tidligere.

På sørsamisk område er kulturminner en spesielt viktig markør for tidligere samisk bosetting og tilstedeværelse. Vi har derfor fått gjennomført flere registreringer på både kysten og i innlandet. På øygruppa Allmenningen i Åfjord kommune ble det registrert en samisk tradisjonslokaltet kalt «Finnpetterstein». Registreringen førte også til kontakter med lokale informanter og kjennskap til mange mulige spor etter sjøsamer på kysten som vi kommer til å jobbe videre med å kartlegge. I Verdalen kommune er vi involvert i et formidlingsprosjekt om samisk bosetting rundt fjellbygda Vera. I forbindelse med prosjektet er det blitt registrert et stort antall tidligere ukjent samiske kulturminner og det lokale samarbeidet har ført til stor entusiasme og historisk interesse lokalt. Vi har under det siste året også gjennomført registreringer i Trollheimen. Det er blitt registrert flere tidligere ukjente samiske kulturminner, og forhåpningen er at datering og nærmere dokumentasjon av noen av disse skal gi en ytterligere dybde i den samiske historien i Trollheimen

Organisasjonsoppbygging

I vår melding om samiske kulturinstitusjoner ble oppfølging av kulturinstitusjoner som ønsker seg inn på direktetilskudd over sametingsbudsjettet drøftet. Med våre begrensede økonomiske rammer vil vi i utgangspunktet måtte prioritere opprusting og styrking av de eksisterende institusjonene under ordningen før nye tas inn. For institusjoner som ønsker å komme inn på ordningen legger vi til grunn at aktivitetsnivået har vært høyt over en viss periode, gjerne at de først har fått støtte over søkerbaserte ordninger over noen år, at det kan vises til stabil og forsvarlig drift over tid, og at institusjonen oppfyller Sametingets vilkår og reglement. En faglig vurdering vil også legges til grunn, der blant annet institusjonens samfunnsrolle og betydning vektlegges. Slike faglige og formelle vurderinger vil kunne ta tid å gjennomføre. Av den grunn vurderer vi å utarbeide retningslinjer for hvordan nye institusjoner og organisasjoner kan komme inn på direktetilskuddsordningen vår.

Helse og sosial

Politisk innsats mot vold i nære relasjoner, overgrep og mobbeforebyggende tiltak

Sametingsrådet har i denne perioden levert 4-redegjørelser og én melding på likestillingsfeltet. Redegjørelsene og meldingen omfattet temaene: kjønnslikestilling, vold i samiske samfunn, likestilling for mennesker med nedsatt funksjonsevne, toleranse for ulike seksuelle legninger og arbeidet mot hatytringer og hatkriminalitet.

Vi har prioritert arbeidet mot vold i nære relasjoner. Sametingsrådet har arbeidet både nasjonalt og internasjonalt for å få gjennomslag for egne tiltak for det samiske samfunn i regjeringens politikk. I august 2021 ble Regjeringens handlingsplan mot vold i nære relasjoner lansert, med et eget kapittel om vold i det samiske samfunn. Sametingsrådet har bidratt til utforming av tiltak i planen.

Det har vært viktig for oss å støtte samer som har vært med å bryte taushet om vold i det samiske samfunn. Samtidig ser vi at det er behov for å plassere ansvar for å beskytte og gripe inn overfor samiske barn som utsettes for vold, hos offentlige myndigheter. Sametingsrådet erklærte derfor partshjelp i erstatningssak mot kommune, reist av personer som hadde opplevd vold og overgrep i barndommen.

Høsten 2017 ble det satt i gang et eget oppfølgingsprosjekt i kjølvannet av flere overgrepssaker i Tysfjord. Målet med prosjektet har vært å følge opp de berørte og iverksette forebyggende tiltak for å hindre overgrep i fremtiden. Prosjektet pågikk ut 2019. Vi har vært med å finansiere prosjektet som ble ledet av Tysfjord kommune. I tillegg har Sametingsrådet vært til stede på mange av arrangementene som ble arrangert i forbindelse med gjennomføringen av prosjektet.

Bedre Samisk helsetilbud

For Sametingsrådet er det viktig at samiske pasienter og brukere over hele landet har gode og likeverdige helse- og omsorgstjenester. Sametingsrådet har i samarbeid med Helsedirektoratet etablert samiske helsefagmiljøer i ulike samiske bosetningsområder. Disse skal bistå kommunene i utvikling av samisk språklig og kulturelle tjenester, øke samisk språklig og kulturell kompetanse og bidra til brukerrettede tilbud til samiske eldre og andre. Vi har også satt søkelys på samiske helsetjenester i samarbeidsavtaler med bykommuner.

Sametingsrådet tildeler også årlig tilskudd til flere samiske fagmiljøer for utviklingsarbeid innen fagutvikling i omsorgstjenesten. Vi har blant annet støttet Utviklingssenteret for sykehjem for den samiske befolkning i Karasjok, de bistår også andre kommuner i utviklingsarbeidet. Vi har også hatt samisk mat på institusjon som tema i møter med kommuner, videregående skoler og Landbruks – og matdepartementet. Dette har ført til at mange institusjoner har endret sine menyer. Vi gir direktetilskudd til helsetreff for samiske eldre i Skånland/ Evenes, Alta, Oslo, Karasjok og Kautokeino og dette har bidratt til økt trivsel for samiske eldre.

For å styrke samisk helse har det i perioden blitt opprettet et Nasjonalt samisk helsefaglig nettverk sammen med helsedirektoratet, samisk fag- og forskningsmiljø, og oss. Samarbeidet har blant annet ført til at kartleggingsverktøy for demens nå er tilpasset samiske eldre. Vi har også bidratt til at Demensplan 2025 omtaler viktigheten av ivaretagelse og kunnskap og kompetanse om samisk språk og kultur i tjenester for samiske eldre.

Vi har i perioden hatt årlig konsulert på Regjeringens oppdragsdokumenter til regionale helseforetak. Det har blant annet ført til etablering av barnepalliative team med samisk språk og kulturkompetanse som skal bistå alle regionale helseforetak, at samiske innsattes rett til språklige og kulturelt tilrettelagte helsetjenester ivaretas og at samiske fagmiljø involveres i arbeidet med landsdekkende lavterskeltilbud til personer som står i fare for å begå seksuelle overgrep mot barn.

Vi har også sammen med regionale helseforetak og samiske fagmiljøer, vært med å utvikle en plan for strategisk videreutvikling av spesialisthelsetjenester til den samiske befolkningen. I 2020 vedtok vi en strategi for utvikling av samiske spesialisthelsetjenester. Oppfølging av denne strategien er sentralt i vårt arbeid.

Sametingsrådet har videre inngått en samarbeidsavtale med Helse Nord fordi de har fått delegert et særlig ansvar for helsetjenester til det samiske folk. Vi har særlig påpekt behovet for bedre akuttbereidskap, med bruk av ambulansefly, og -helikopter, og bedre tilgang til helsetjenester i de samiske områder som preges av lange avstander, lang vei til nærmeste sykehus og flyplass, dårlig infrastruktur og mobildekning. Beredskapen i dag er for dårlig.

Det har vist seg at samiske pasienter sjelden melder inn saker til pasientombudene. For at alle skal få like god tilgang til klagemuligheter, må pasient- og brukerombudet også inneha kompetanse i samisk språk og kultur. Sametingsrådet i samarbeid med Helsedirektoratet har derfor igangsatt pilotprosjekt med samisk kompetanse ved pasient- og brukerombudet. Pasient- og brukerombudskontoret i Finnmark gjennomfører prosjektet. Sametingsrådet konsulterte også regjeringen på Lov om eldreombud, med mål om at nasjonal ombudsordning må ha samisk språk og kulturkompetanse og særskilt kompetanse om samiske forhold slik at ombudet også kan ivareta samiske eldre. Regjeringen gikk ikke inn for vårt forslag.

Løfte tilbudet innen psykisk helsevern i lule- og sørsamisk område

Som nevnt over er det blitt etablert egne samiske helsefagmiljø i de ulike samiske områdene. Helsefagmiljøene jobber både med psykisk og fysisk helsevern. I lulesamisk område er det Hamarøy kommune som driver fagmiljøet. I markasamisk område er det Várdobáiki som har driftsansvaret, og i sørsamisk område er det Røros kommune. Helsefagmiljøene bestemmer selv hvilke områder og målgrupper de jobber mot, men styrking av de samiske helsefagmiljøene har også bidratt til å løfte psykisk helsevern i alle de samiske områdene.

Støtte utredning om ny samisk sykehus- og helsestruktur

Sametingets plenum vedtok saken SP 028/20 – Fremtidig utvikling av samiske spesialisthelsetjenester. Saken skisserer blant annet en strategi for ny samisk sykehus- og

helsestruktur. Sametingsrådet vil ha samisk autonomi over samisk spesialisthelsetjenesten. Helseforetakene er ikke enig med oss på dette punktet. Helseforetakene har sendt sitt vedtak til helseministeren og vi har sendt vårt. Saken ligger nå hos helseministeren.

Sametingsrådet har også inngått en samarbeidsavtale med Helse Nord som har fått delegert et særlig ansvar for helsetjenester til det samiske folk. Målet med samarbeidsavtalen er å øke kunnskapen om den samiske befolkningens behov slik at dette på sikt vil tas vare på innen helseforetakene.

Melding om LHBTQ og likeverdighet

Sametingsrådets likestillingspolitiske redegjørelse om seksuell orientering og kjønnsidentitet ble fremmet i 2018 for Sametingets plenum. Seksuell orientering og kjønnsidentitet er også et av innsatsområdene i sametingsmelding om likestilling – Sábmme Jállu som ble Sametingets behandlet i plenum i desember 2020. Sametingsrådet sitt mål for arbeid med likestilling er et samisk samfunn med like rettigheter og muligheter for alle. Utgangspunktet for å nå dette målet er at likestilling berører alle samfunnsområder og skal være en integrert del av vårt arbeid, uavhengig av kjønn, funksjonsevne, etnisitet og legning. I tillegg til innsatsområde om seksuell orientering og kjønnsidentitet har likestillingsmeldingen kjønnslikestilling, vold i samiske samfunn, likeverd og toleranse for samer med funksjonsnedsettelse, og hatytringer og hatkriminalitet som egne innsatsområder.

Flere samiske helsearbeidere

Det er et stort behov for flere samiske helsearbeidere og i den forbindelse har Sametingsrådet sammen med Sámi Allaskuvla og UiT Norges arktiske universitet arbeidet med opprettelse av en egen samisk sykepleierutdanning. Sametingsrådet er fornøyd med at studiet nå er startet opp. Etter initiativ fra oss er det nå også igangsatt et arbeid for å utarbeide en forskrift om nasjonal retningslinje for samisk sykepleierutdanning.

Barnevern

Sametingsrådet har i perioden hatt fokus på manglende ivaretagelse av samiske barns rett til å vokse opp med sitt samiske språk og kultur når de er under barnevernets omsorg. Vi har deltatt i utformingen av ny barnevernslov. Loven har som formål å styrke barns rettigheter ved at barnets beste skal være et grunnleggende hensyn ved alle avgjørelser og handlinger som berører et barn. Vi har fått inn i lovens formål at barns etniske, kulturelle, språklige og religiøse bakgrunn er en del i barnets beste, og at barnevernet skal i sitt arbeid ta hensyn til barnets etniske, kulturelle, språklige og religiøse bakgrunn i alle faser av saken, deriblant når plasseringssted skal velges. Samiske barns særskilte rettigheter skal ivaretas.

Sametingsrådet har jobbet for at Regionalt samisk kompetansesenter (RESAK) skal være tilgjengelig for alle samiske områder, og kompetansesenteret fikk som et resultat av dette arbeidet en nasjonal rolle i 2019. Vi har også gitt tilskudd til et forprosjekt om etablering av faglig forum for barnevernstjenestene i samiske kommuner. Prosjektet viser at faglig forum er ønskelig, men utfordringen er at kommunene har for lite ressurser til å følge dette opp.

Etiske retningslinjer for samisk helseforskning

Helseforskning i samiske områder øker i omfang. Samtidig har det ikke eksistert et særskilt regelverk som sikrer samer selvbestemmelse ved slik forskning. Sameparlamentarikerkonferansen i 2011 vedtok at «det samiske folk selv må forvalte og eie kunnskapen om eget arvestoff (DNA), og at det samiske folk fortløpende må være i dialog med statlige myndigheter og forskningsmiljø for å følge og påvirke denne utviklingen.» Et Sametingsutnevnt utvalg leverte et utkast til etiske retningslinjer for samisk helseforskning, som ble drøftet på Samisk Parlamentarisk råd i mai 2019 og vedtatt av Sametingets plenum i juni samme år. Utvalget er igangsatt og består av samisk fagfolk, forskningskompetanse, juridisk kompetanse, brukere samt representanter utnevnt av de øvrige Sameting og.

Urfolksrettigheter, internasjonalt samarbeid og likestilling

Samisk grensenedbygging - eget politisk ansvarsområde i rådet

Samisk parlamentarisk råd (SPR) har i perioden gjennomført et arbeid med å identifisere konkrete grensehindre i samiske områder, med mål om å fjerne og bekjempe grensehindre som er til hinder for samarbeid i samiske områder. Et utvalg har jobbet med en rapport som ble ferdigstilt i juni 2021. Rapporten gjør noen generelle refleksjoner rundt nedbyggingen av grensehindre i Sápmi og peker på regelverk som kan løse de kulturelle grenseoverskridende spørsmålene. I tillegg er det identifisert konkrete grensehindre som skal kunne løses gjennom politisk arbeid.

Oppfølging SRU 2

Samelovens nye kapittel 4 om konsultasjoner trådte i kraft 1. juli 2021. Vi har bistått Kommunal- og moderniseringsdepartementet med å utarbeide «Veileder for kommuner og fylkeskommuner om konsultasjoner med samiske interesser».

Støtte opp om rettsprosesser i prinsipielt viktige saker

Sametingsrådet har opprettet en virkemiddelordning som skal kunne bidra til at samiske interesser og rettighetshavere har en reell mulighet til å bli konsultert for å kunne gi et fritt forhåndsinformert samtykke til planer og tiltak knyttet til areal- og ressursforvaltning. Vi ser at ordningen er viktig for samiske rettighetshavere og styrker mulighetene for å kjøre prosesser i saker av prinsipiell karakter knyttet til ivaretagelse av land- og ressursrettigheter.

Sametingets språkkonferanse 2019 markerte starten for vårt arbeid med Internasjonalt år for urfolksspråk (IYIL2019). Samisk Parlamentarisk Råd valgte å prioritere grenseoverskridende språksamarbeid og samisk språkteknologi i forbindelse med IYIL2019. Sametingspresidenten ble valgt inn i UNESCOs styringsgruppe for urfolksspråket, og har ledet dette arbeidet på vegne av verdens urfolk. Vi har også deltatt i forberedelsene til urfolksspråktiåret, IDIL2022-32.

Samarbeidsavtaler

Samisk eldrestrategi

Sametingets elderråd har fremmet samiske eldre sine interesser og behov i møte med mange kommuner, kommunale elderråd i samisk forvaltningsområde, og andre aktører. Videre har Eldrerådet i samarbeid med Sametingsrådet løftet samiske saker regionalt og nasjonalt, deriblant samiske eldre sin situasjon og rettigheter og utvikling av informasjonsmaterieell om demens på samisk. Medlemmer av Sametingets elderråd er også valgt inn som samiske representanter i brukerutvalgene i Helse Nord, RHF, fylkeseldrerådene i Nordland og Troms Finnmark, sentrale elderrådet i Oslo, samisk sykepleierutdanning og Samisk råd Trøndelag.

Styrke tjenester for den samiske befolkningen

For å styrke og synliggjøre samisk kultur, språk og samfunnsliv i fylkeskommunene har Sametingsrådet inngått samarbeidsavtale med fylkeskommunene. Vi har samarbeidsavtale med Nordland fylkeskommune og Trøndelag fylkeskommune. Samarbeidsavtale med Troms og Finnmark fylkeskommune er under utarbeidelse. Høsten 2020 ble det besluttet at vi skal inngå samarbeidsavtale også mellom Innlandet fylkeskommune.

Styrke avtalene med byer

Vi har til nå inngått samarbeidsavtaler med bykommunene Alta, Oslo, Bodø og Tromsø.

Samarbeidsavtalen med Alta ble undertegnert i oktober 2020. Det er avholdt både folkemøter og fagdager i perioden. Det er kommet innspill fra folkemøtet om hva som partene kan vurdere å ta inn i avtalen når den skal revideres, og det vil i så fall være tillegg som omhandler Samisk språksenter, flere samiske barnehageplasser og samiske kulturnæringer.

Samarbeidsavtalen med Bodø ble undertegnet. Det har vært gjennomført årlige evalueringsmøter. Avtalen skal revideres i løpet av 2021

Avtalen med Oslo kommune ble undertegnet i perioden. I perioden har det vært gjennomført samarbeidsmøter med byråd for utdanning og kunnskap som er dem som koordinerer samarbeidserklæringen i Oslo kommune. I denne perioden har Oslo kommune startet en omorganisering av samisk opplæringen med bytte av profilskole til Nedre Bekkelaget skole. Sametingsrådet har vært orientert om prosessen og gitt innspill til prosjektgruppen som har jobbet med omstruktureringen og Oslo kommune har laget en ny strategiplan for samiskopplæringen i Oslo som ble vedtatt i juni 2021.

Avtalen med Tromsø ble revidert i juni 2021. Tromsø kommune skal jobbe med handlingsplan som vi skal gi tilbakemelding på. Endringer kan foreslås når som helst og gjøres gjennom forhandlinger der partene er enige.

Sannhets- og forsoningsarbeid

Sametingsrådet var invitert av Stortingets presidentskap til å komme med innspill til mandat og sammensetning av kommisjon. I den forbindelse ble det gjennomført 23 folkemøter og møter med ulike organisasjoner om innspill til mandat og sammensetning av Sannhets- og forsoningskommisjonen. Sametingsrådet deltok i møte med Stortingets presidentskap, hvor mandat og prosess ble drøftet. Sametingsrådet ga sine innspill til mandat og sammensetning av kommisjonen, basert på tilbakemeldingene fra det samiske samfunn.

Sametingsrådet har hatt møter med Kommisjonen, hvor ulike tema og innspill har vært drøftet. Det har også vært avholdt et plenumsseminar for Sametingets representanter, hvor representanter for likelydende arbeid i Finland og Sverige også deltok.